

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
ФАКУЛЬТЕТ ЗЕМЛЕВПОРЯДКУВАННЯ
ТА ІНФРАСТРУКТУРНОГО РОЗВИТКУ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти БАКАЛАВР

на тему

**ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНИХ
ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ**

Виконав: здобувач вищої освіти
IV курсу, групи Тур-42 сп
спеціальності 242 Туризм
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми «Туризм»
Вітяк Борис Тарасович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник:

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____
(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Факультет землевпорядкування та туризму
Кафедра туризму

Рівень вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)
Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри туризму
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я та прізвище)

“ ____ ” _____ 2025 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувачу вищої освіти

Вітяку Борису Тарасовичу
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Дослідження сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів»

Керівник роботи: _____

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом ЛНУП від 07.01.2025 № 07/кс

2. Строк подання здобувачем роботи 16.06.2025

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правова документація в контексті українського законодавства, наукова та навчально-методична література, доробок вітчизняних та зарубіжних учених, інтернет ресурси та інші інформаційні джерела

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Сутність поняття туристично-рекреаційного потенціалу та його структурні елементи

1.2. Основні глобальні виклики в контексті розвитку туристично-рекреаційного потенціалу

1.3. Методичні підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу територій

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

2.1. Загальні характеристики туристично-рекреаційної сфери України

2.2. Оцінювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України

2.3. Проблеми й обмеження розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей в умовах глобальних викликів

2.4. Вплив екологічних факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід адаптації туристично-рекреаційної сфери до глобальних викликів.

3.2. Формування програми розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз санітарно-гігієнічного забезпечення туристичних об'єктів і маршрутів у західних регіонах України

4.2. Рекомендації щодо організаційно-технічного забезпечення безпеки праці для працівників туристичної сфери та гідів

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): таблиці й рисунки

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Вплив екологічних факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання “08”січня 2025 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	08.01.2025	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	24.01.2025	
3.	Написання вступу і I розділу	21.02.2025	
4.	Написання II розділу	28.03.2025	
5.	Написання III розділу	25.04.2025	
6.	Написання IV розділу і висновків	16.05.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	26.05.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	06.06.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	16.06.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	26.06.2025	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Борис ВІТЯК
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

(ім'я та прізвище)

Вітяк Б.Т. Дослідження сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів: кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Дубляни : ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького, 2025. 66 с. На правах рукопису.

Обсяг роботи: 66 сторінок текстової частини, 5 рисунків, 10 таблиць, 50 літературних джерел.

У роботі досліджено теоретико-методичні засади формування та розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобалізації та глобальних викликів. Розкрито сутність поняття туристично-рекреаційного потенціалу, його структурну побудову, функціональне призначення та значення для економічного і соціального зростання регіону.

Проаналізовано сучасний стан туристично-рекреаційної сфери у західних областях з урахуванням впливу екологічних, безпекових та соціально-економічних чинників. Оцінено проблеми та обмеження розвитку в умовах воєнного стану, постковідної трансформації і кліматичних змін.

Вивчено зарубіжний досвід реагування туристичних регіонів на глобальні виклики, зокрема практики адаптації інфраструктури, управлінських механізмів і цифрових інструментів. Сформульовано стратегічні напрями розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західного регіону України, з акцентом на стійкість, екологічну відповідальність, інклюзивність і безпечність туризму.

Запропоновано програму розвитку. Результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, туристичними підприємствами, науковцями й аналітиками.

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота на тему «Дослідження сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів» присвячена теоретичному обґрунтуванню та практичному аналізу особливостей функціонування туристично-рекреаційної сфери у західних областях України в умовах безпекових, екологічних та економічних трансформацій.

У першому розділі «Теоретичні засади розвитку туристично-рекреаційного потенціалу» розглянуто сутність поняття, визначено його структурні елементи, а також охарактеризовано основні глобальні виклики, що впливають на формування туристичної привабливості територій.

Другий розділ «Аналіз сучасного стану розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України» містить оцінювання рівня розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, виявлення регіональних диспропорцій і систематизацію проблем, які стримують ефективне використання потенціалу.

У третьому розділі «Стратегічні напрями розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західного регіону України» проаналізовано зарубіжний досвід подолання глобальних викликів у туристичній галузі, запропоновано програму розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України.

Четвертий розділ висвітлює питання охорони праці, що підкреслює змістовність дослідження.

Ключові слова: туристично-рекреаційний потенціал, сталий розвиток, стратегія, глобальні виклики, прикордонні регіони, безпековий потенціал, інфраструктура, адаптація, туризм, воєнний стан.

ANNOTATION

The qualification work on the topic «Research on modern trends in the development of the tourism and recreation potential of the western regions of Ukraine in the context of global challenges» is devoted to the theoretical substantiation and practical analysis of the features of the functioning of the tourism and recreation sector in the western regions of Ukraine in the context of security, environmental and economic transformations.

The first section «Theoretical principles of the development of tourism and recreation potential» examines the essence of the concept, identifies its structural elements, and characterizes the main global challenges that affect the formation of the tourist attractiveness of territories.

The second section «Analysis of the current state of development of tourism and recreation potential of the western regions of Ukraine» contains an assessment of the level of development of tourism and recreation infrastructure, identification of regional disparities and systematization of problems that hinder the effective use of potential.

The third section, «Strategic directions for the development of the tourism and recreational potential of the western region of Ukraine» analyzes foreign experience in overcoming global challenges in the tourism industry, and proposes a program for the development of the tourism and recreational potential of the western regions of Ukraine.

The fourth section covers labor protection issues, which emphasizes the content of the study.

Keywords: tourism and recreational potential, sustainable development, strategy, global challenges, border regions, security potential, infrastructure, adaptation, tourism, martial law.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ	9
1.1. Сутність поняття туристично-рекреаційного потенціалу та його структурні елементи.....	9
1.2. Основні глобальні виклики в контексті розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.....	14
1.3. Методичні підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу територій.....	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Загальні характеристики туристично-рекреаційної сфери України.....	22
2.2. Оцінювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України	26
2.3. Проблеми й обмеження розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей в умовах глобальних викликів.....	32
2.4. Вплив екологічних факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу.....	36
РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ	40
3.1. Зарубіжний досвід адаптації туристично-рекреаційної сфери до глобальних викликів.	40
3.2. Формування програми розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України	46
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ.....	53
4.1. Аналіз санітарно-гігієнічного забезпечення туристичних об'єктів і маршрутів у західних регіонах України.....	53
4.2. Рекомендації щодо організаційно-технічного забезпечення безпеки праці для працівників туристичної сфери та гідів.....	56
ВИСНОВКИ.....	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах повномасштабного збройного вторгнення в Україну туристична галузь зазнала вкрай поглиблених трансформацій, що супроводжуються значними безпековими, економічними, логістичними та екологічними викликами. Туризм як галузь, тісно пов'язана з переміщенням людей, розвитком територій, інвестиційною привабливістю та формуванням позитивного іміджу країни, нині перебуває в стані системного перегляду стратегій розвитку. Саме тому дослідження якраз туристично-рекреаційного потенціалу західного регіону України, який відносно менше постраждав від бойових дій і зберігає певну інфраструктурну стійкість, є особливо актуальним і перспективним у контексті післявоєнного відновлення держави та розвитку її економіки.

Західні області України мають значні природно-рекреаційні, культурно-історичні й транскордонні ресурси, які можуть бути основою для стійкого розвитку регіону в умовах глобальних викликів. У цих регіонах сконцентровані численні об'єкти нематеріальної культурної спадщини, національні парки, традиційні етнічні спільноти та інфраструктура, що здатна обслуговувати як внутрішній, так і міжнародний туризм. Проте в сучасних умовах реалізація туристично-рекреаційного потенціалу потребує нових підходів до планування, врахування екологічних і безпекових чинників, застосування цифрових технологій та впровадження стратегій безпекового саме розвитку. Саме тому дослідження новітніх тенденцій у цій сфері має як наукову, так і практичну значущість.

Серед науковців, які досліджують проблеми туристично-рекреаційної сфери, екскурсійної діяльності та сталого розвитку, варто виокремити таких, як: Антонюк Н.Б., Артеменко Л.О., Боруцька Ю.В., Ведута Л.Ф., Голубєва А.Є., Гринчук Н.В., Даниленко О.М., Демченко Л.О., Жиленко Р.І., Ігнатенко П.Г., Камінський А.М., Князєв С.М., Ковтун О.І., Король В.А., Кравченко Т.П., Ляшенко О.В., Мельничук Т.М., Мікуляк Ю.В., Ніколаєнко Ю.В., Павленко

О.А., Половко В.М., Савіна Л.М., Ткаченко В.І., Трухановська О.І., Шевченко С.М., Школьний І.З., Яворська Г.В. та інші.

Водночас, незважаючи на наявні напрацювання, досі недостатньо вивчено сучасні механізми ефективного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західного регіону України з урахуванням комплексної дії глобальних викликів — безпекових, економічних, екологічних, інформаційних. Це потребує поглибленого дослідження та формування інноваційної системи управління розвитком туризму на регіональному рівні.

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів, а також розроблення практичних рекомендацій щодо його ефективного використання для забезпечення безпекового соціально-економічного розвитку регіону.

Для досягнення означеної мети передбачається послідовне виконання наступних завдань дослідження:

- охарактеризувати сутність і структуру туристично-рекреаційного потенціалу як наукової категорії;
- визначити глобальні виклики, що впливають на функціонування туристичної сфери;
- систематизувати методичні підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу;
- проаналізувати сучасний стан туристичної галузі в Україні та західних регіонах зокрема;
- здійснити оцінку наявного туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України;
- виявити основні проблеми, бар'єри та обмеження, що стримують розвиток туристичних ініціатив у прикордонних регіонах;
- дослідити міжнародний досвід адаптації туристичної галузі до глобальних викликів;

- сформуувати стратегічні напрями розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західного регіону України;
- обґрунтувати заходи з охорони праці та санітарно-гігієнічного забезпечення в контексті розвитку туризму.

Предметом дослідження є теоретико-методичні підходи та прикладні інструменти формування, оцінювання і стратегічного розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів.

Об’єктом дослідження виступає туристично-рекреаційний потенціал західних областей України та процеси його трансформації в умовах глобальних викликів і воєнного стану.

Методи дослідження. У процесі виконання кваліфікаційної роботи використано низку загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: аналіз і синтез, індукція та дедукція, системний підхід, методи логічного узагальнення, порівняльного аналізу, картографічний метод, елементи графічного моделювання, PESTLE-аналіз, морфологічний аналіз, що дозволили виявити закономірності, проблеми та перспективи розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розробленні авторської програми розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України, конкретизації дефініції «туристично-рекреаційний потенціал» у контексті сучасних глобальних викликів.

Джерелами інформації для написання роботи були офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики західних областей; провідні наукові українські й іноземні праці.

Структура роботи передбачає три розділи, загальні висновки, список використаних джерел й додатки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

1.1. Сутність поняття туристично-рекреаційного потенціалу та його структурні елементи

Одним із досить перспективних і динамічно зростаючих напрямів сучасної економіки є туристично-рекреаційна діяльність, що ґрунтується на раціональному використанні туристично-рекреаційного потенціалу території. Туристично-рекреаційний потенціал охоплює природні, історико-культурні, соціально-економічні, інфраструктурні та трудові ресурси, які здатні забезпечити формування конкурентоспроможного туристично-рекреаційного продукту. Він виступає важливою складовою активізації місцевого розвитку, забезпечення зайнятості населення, формування доданої вартості, розвитку малого та середнього підприємництва, а також надходжень до державного і місцевих бюджетів. Саме завдяки комплексному освоєнню туристично-рекреаційного потенціалу активізується розвиток суміжних галузей – транспорту, харчування, будівництва, культури, сфери послуг. У сучасних умовах, коли глобальні виклики зумовлюють переосмислення пріоритетів національного розвитку, особливого значення набуває орієнтація туристично-рекреаційної діяльності на принципи сталого розвитку, збереження екологічної рівноваги, культурної спадщини та підвищення якості життя населення. Саме тому вивчення сутності та структури туристично-рекреаційного потенціалу є вкрай актуальним для розробки ефективної державної та регіональної політики в галузі туризму [5-7].

Туризм і рекреація є взаємопов'язаними категоріями, що ґрунтуються на спільній меті — задоволенні потреб людини у відпочинку, зміні середовища, оздоровленні та нових враженнях. Туризм у широкому розумінні охоплює всі види тимчасових переміщень людей за межі постійного місця проживання,

включно з дозвіллям, оздоровленням, пізнанням культури, участю у спортивних заходах тощо. Рекреація ж охоплює систему активностей, що спрямовані на відновлення фізичних, психічних та емоційних сил людини. Таким чином, рекреаційна функція є невіддільною складовою туристичної діяльності, особливо в контексті природно-ландшафтних і культурно-історичних ресурсів [20-22].

Рекреаційний компонент туризму виявляється насамперед у формах відпочинку на природі, оздоровчих поїздках, участі у спокійних пішохідних або екскурсійних турах. У багатьох випадках туристична подорож переслідує саме рекреаційну мету — зниження стресу, покращення здоров'я, зняття ментального напруження. Сучасні туристичні продукти все частіше поєднують різні форми відпочинку, акцентуючи на відновленні ресурсного стану особистості. У цьому контексті надзвичайного значення набувають екологічно чисті території, регіони з помірним кліматом, наявністю мінеральних джерел, курортних зон — усе це безпосередньо формує туристично-рекреаційний потенціал території [1-4]. Поєднання туризму та рекреації дозволяє сформувати комплексний підхід до розвитку регіонів, який враховує не лише економічну вигоду, а й соціальну та екологічну складові. Це особливо актуально для західних областей України, де гармонійне поєднання природного ландшафту, культурної спадщини та санаторно-курортного ресурсу створює передумови для сталого розвитку. Формування ефективної політики у сфері туризму вимагає інтегрованого бачення, де рекреація виступає не лише як компонент, а як рушійний чинник відновлення життєвого потенціалу нації в умовах воєнного стану та глобальної нестабільності.

Туристично-рекреаційна галузь — це сукупність природних, історико-культурних, соціально-економічних, матеріально-технічних і кадрових ресурсів території, які можуть бути використані для організації туристичної та рекреаційної діяльності з метою оздоровлення, відпочинку, пізнання, активного дозвілля та соціально-економічного розвитку. До його структурних елементів належать: природно-рекреаційні ресурси (клімат, ландшафти, водойми,

мінеральні джерела), культурно-історична спадщина (архітектурні пам'ятки, музеї, традиції), інфраструктурна база (транспорт, проживання, харчування), організаційно-правове середовище (нормативна база, програми розвитку), людський капітал (фахівці сфери туризму). Актуальність вивчення туристично-рекреаційного потенціалу зумовлена необхідністю ефективного управління регіональним розвитком, особливо в умовах економічної нестабільності, потреби у відновленні соціальної рівноваги населення, створення нових робочих місць, збереження культурної ідентичності та інтеграції України у світовий туристичний простір. На нашу думку, саме раціональне використання цього потенціалу є одним із інструментів посилення економічної стійкості регіонів, особливо у післявоєнний період, що підтверджує його стратегічну важливість для державної політики сталого розвитку.

Туристично-рекреаційний потенціал – це система природних, культурно-історичних, соціальних, економічних та інфраструктурних ресурсів, які можуть бути використані для організації туризму і рекреації в межах певної території. Цей потенціал охоплює не лише наявні ресурси, а й рівень їх доступності, ступінь збереженості, правове забезпечення використання та перспективи подальшого розвитку [11-12]. У сучасних умовах, особливо на тлі глобальних викликів (збройних конфліктів, екологічних катастроф, пандемій тощо), розуміння та ефективне управління туристично-рекреаційним потенціалом є критично важливим для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку регіонів, зокрема західних областей України. Поняття «туризм» і «рекреація» тісно пов'язані, хоча мають певні відмінності. Туризм зазвичай передбачає подорож поза межами постійного місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення, пізнання, бізнесу тощо. Рекреація же охоплює будь-які види діяльності, спрямовані на відновлення фізичних, психоемоційних та духовних сил людини. У цьому контексті «потенціал» – це здатність певної території забезпечити умови для реалізації таких видів діяльності. Саме тому туристично-рекреаційний потенціал варто трактувати не лише як суму ресурсів,

а як інтегральну характеристику здатності регіону задовольняти запити споживачів у сфері дозвілля, відпочинку й пізнання (рис.1.1).

Рис. 1.1. Складові туристично-рекреаційного потенціалу

Сформовано автором за даними джерел:[30-31]

У науковій літературі виділяється кілька основних груп складових туристично-рекреаційного потенціалу [25-26]: природно-ресурсний, історико-культурний, соціально-демографічний, інфраструктурний, організаційно-управлінський, кадровий та інноваційно-технологічний. Кожен з елементів виконує окрему функцію, проте у взаємозв'язку формує єдину систему. Наприклад, високий природний потенціал без відповідної інфраструктури (доріг, готелів, інформаційних центрів) не зможе забезпечити туристичний

потік. А наявність висококваліфікованого персоналу – це запорука якісного туристичного сервісу.

До природно-ресурсного потенціалу належать ландшафтні комплекси, кліматичні умови, водойми, ліси, мінеральні джерела, печери тощо. Вони створюють передумови для розвитку оздоровчого, активного, екологічного і пригодницького туризму. У західних областях України – Івано-Франківській, Закарпатській, Чернівецькій – ці ресурси становлять унікальну природну базу. Культурно-історичний потенціал охоплює пам'ятки архітектури, музеї, етнографічні комплекси, храми, сакральні об'єкти, а також елементи нематеріальної культурної спадщини. Саме поєднання природи й культури створює унікальний туристичний продукт. Інфраструктурна складова туристично-рекреаційного потенціалу включає транспортну мережу (автомобільні дороги, залізниці, авіасполучення), готельну та ресторанну інфраструктуру, туристичні інформаційні центри, пункти прокату, станції обслуговування, зв'язок, навігацію тощо. Вона визначає рівень комфортності перебування туриста на території. Соціально-демографічний потенціал включає населення як учасників туристичної діяльності – споживачів послуг та робочу силу. Наприклад, високий рівень освіченості та знання іноземних мов серед населення сприяє розвитку міжнародного туризму.

Ефективне управління туристично-рекреаційною сферою на рівні області чи громади є невід'ємним елементом потенціалу. Сюди входить стратегічне планування, наявність місцевих туристичних програм, участь у грантових ініціативах, створення маркетингових платформ тощо. Кадровий компонент стосується наявності фахівців у галузі туризму: гідів, адміністраторів, менеджерів, аніматорів, інструкторів. Їхня підготовка, мотивація, професійна культура напряду впливають на конкурентоспроможність регіону як туристичного напрямку [31-32].

В умовах цифрової трансформації ключового значення набуває інноваційно-технологічний компонент. Мова йде про впровадження цифрових сервісів (онлайн-бронювання, віртуальні тури, мобільні застосунки для

навігації та інформації), розвиток інтелектуального аналізу потоків туристів, а також створення безконтактного сервісу. Західні області України мають значний потенціал для розвитку креативного туризму, зокрема через цифрову інтерпретацію культурної спадщини, використання доповненої реальності, QR-кодів для екскурсійних маршрутів тощо.

Таким чином, туристично-рекреаційний потенціал – це не лише ресурсна база, а й складна система взаємодії між природою, інфраструктурою, управлінням, людським капіталом і технологіями, яка потребує постійного оновлення, моніторингу та інвестування. Його ефективне використання передбачає інтеграцію локальних ресурсів у загальнонаціональні й міжнародні туристичні мережі, розвиток партнерств між владою, бізнесом та громадою, а також гнучке реагування на зміни зовнішнього середовища. У сучасних умовах туристично-рекреаційний потенціал стає не лише інструментом економічного зростання, а й засобом культурної дипломатії, міжрегіональної інтеграції та відновлення регіонів після кризи.

1.2. Основні глобальні виклики в контексті розвитку туристично-рекреаційного потенціалу

У сучасних умовах туристично-рекреаційний потенціал регіонів постає як важливий інструмент економічного зростання, соціальної стабільності та підвищення якості життя населення, проте його реалізація відбувається на тлі численних глобальних викликів. Повномасштабна війна в Україні, трансформації після пандемії COVID-19, зміни клімату, демографічні зрушення, стрімкий розвиток цифрових технологій, зростання міжнародної конкуренції за туристичні потоки та загострення екологічних проблем суттєво змінюють підходи до планування і використання туристично-рекреаційного потенціалу. Ці виклики формують нову парадигму розвитку, де на перший план виходять питання безпеки, адаптивності, сталості та технологічної інноваційності. Туризм уже не розглядається лише як сфера дозвілля, він

перетворюється на багатофункціональний комплекс, здатний генерувати доходи, створювати робочі місця, стимулювати розвиток інфраструктури та формувати позитивний імідж регіону. Саме тому актуальність осмислення й переоцінки туристично-рекреаційного потенціалу як стратегічного ресурсу зростає, вимагаючи нових управлінських моделей, інвестиційних підходів та інтеграції принципів сталого розвитку в усі ланки туристичної діяльності [21-22].

У процесі глобалізації відбувається значне посилення взаємозалежності між країнами, регіонами та локальними спільнотами, що створює сприятливі умови для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу, проте водночас генерує серйозні виклики. Туризм, як одна з найбільш глобалізованих галузей, безпосередньо реагує на зміни у світовому політичному, економічному, соціальному та екологічному середовищі. Туристично-рекреаційний потенціал, що формується на основі унікальних природних, культурних, соціальних ресурсів території, опиняється під тиском зовнішніх впливів, які не завжди є передбачуваними чи контрольованими на місцевому рівні [15-16].

Одним із ключових викликів глобалізації є втрата автентичності та уніфікація культурного простору. Поширення глобальних брендів, однакових туристичних практик, шаблонних маршрутів та "пакетного" туризму нівелює унікальність локальних культур, що становить загрозу для самобутності регіонів. Для туристично-рекреаційного потенціалу це означає поступове знецінення локальної специфіки, яка є головним фактором привабливості. Глобальні туристичні корпорації нерідко підміняють локальні ініціативи, витісняють малий бізнес, сприяючи комерціалізації туризму та зниженню якості вражень. Економічна глобалізація спричиняє нестабільність фінансових потоків у туристичній галузі. Курсові коливання, кризи світових ринків, залежність від іноземних інвесторів, зміни у структурі попиту негативно позначаються на здатності регіонів розвивати та утримувати інфраструктуру туристично-рекреаційного призначення. Стагнація чи спад економіки призводять до скорочення внутрішнього туризму, а надмірна орієнтація на

зовнішній ринок уразлива перед геополітичними ризиками. Це вимагає переорієнтації регіональних стратегій у бік економічної самодостатності та внутрішньої мобільності туристів. Ще одним викликом є екологічне навантаження, яке зростає внаслідок масового туризму. Глобалізація стимулює переміщення великих потоків туристів у найпопулярніші місця, спричиняючи деградацію природних екосистем, перевантаження об'єктів інфраструктури, зростання кількості відходів, споживання водних і енергетичних ресурсів. Туристично-рекреаційний потенціал в умовах таких впливів зменшується через вичерпання природної бази, що є критично важливою для тривалого функціонування туристичних територій. Потрібен перехід до сталого туризму як відповідь на ці виклики.

Інформаційна глобалізація створює нові вимоги до якості цифрової присутності туристичного продукту. Локальні об'єкти туризму змушені конкурувати в глобальному інформаційному просторі, що потребує професійного маркетингу, діджиталізації, автоматизації сервісів. Водночас відбувається перенасичення інформацією, формування “віртуальних уявлень” про території, які можуть бути далекі від реальності [18-19]. Цей ефект знижує довіру до місцевого продукту, якщо він не відповідає глобальним очікуванням або стандартам. Соціальні виклики глобалізації полягають у змінах ціннісних орієнтацій туристів. З одного боку, спостерігається зростання попиту на індивідуальні, автентичні, оздоровчі й екологічно чисті форми туризму. З іншого — поширення поверхневої туристичної поведінки, спрямованої лише на “споживання вражень”. Це впливає на формування політики регіонів: чи розвивати глибокі культурно-пізнавальні практики, чи орієнтуватися на масовий і комерціалізований сегмент. Для збереження туристично-рекреаційного потенціалу важливо стимулювати глибоке занурення туристів у локальний контекст (табл.1.1).

Таблиця 1.1

**Ключові глобальні виклики для розвитку туристично-рекреаційного
потенціалу в умовах глобалізації**

Категорія впливу	Глобальний виклик	Потенційний негативний ефект	Необхідна реакція / стратегія адаптації
Культурна уніфікація	Масове відтворення «універсального» туристичного досвіду	Втрата автентичності, знецінення локальної культурної спадщини	Стимулювання локальних культурних продуктів та подій
Економічна нестабільність	Коливання валют, залежність від глобальних ринків	Зниження інвестицій, банкрутство малого туристичного бізнесу	Диверсифікація джерел фінансування, підтримка внутрішнього туризму
Цифрова трансформація	Зростаючі вимоги до онлайн-присутності	Неконкурентність без якісного цифрового контенту	Інвестиції в цифровий маркетинг, створення віртуальних турів
Інформаційні ризики	Надлишок дезінформації в інтернеті	Створення хибного іміджу регіону, зниження довіри	Моніторинг репутації, робота з відгуками, офіційні медіа
Екологічні виклики	Глобальне потепління, забруднення, дефіцит ресурсів	Зниження екологічної привабливості, закриття туристичних зон	Впровадження еко-стандартів, природоохоронні проєкти
Соціальні зміни	Зміна мотивацій туристів, зростання попиту на індивідуальні формати	Витіснення традиційних маршрутів і програм	Адаптація до нових очікувань, розвиток нішевого туризму
Інфраструктурна відсталість	Відсутність адаптації до сучасних туристичних стандартів	Негативні відгуки, зниження рівня конкурентоспроможності	Модернізація інфраструктури, підвищення стандартів якості
Демографічні зміни	Старіння населення, міграція молоді	Зменшення потенційного персоналу у сфері туризму	Освіта та перепідготовка кадрів, залучення молоді
Глобальні кризи	Пандемії, фінансові кризи, зміна пріоритетів споживачів	Зниження попиту на туризм, страх подорожей	Гнучкі сценарії розвитку, онлайн-сервіси, страхування туристів

Сформовано автором за даними джерел: [42-43]

Політичні виклики також є наслідком глобалізації — від політичної нестабільності до нових форм обмежень (санкції, закриття кордонів, візові режими, воєнні конфлікти). Навіть найбільш перспективний туристично-

рекреаційний потенціал не реалізується повністю в умовах глобальних політичних загроз. Туризм стає заручником міжнародної ситуації, що вимагає формування адаптивних і стійких моделей розвитку, здатних швидко реагувати на зовнішнє середовище.

Отже, глобалізація, незважаючи на численні можливості, створює складне багатокомпонентне зовнішнє середовище для функціонування туристично-рекреаційного потенціалу. Її виклики вимагають системного підходу до управління, врахування екологічних, економічних, соціокультурних та безпекових чинників, а також — розроблення гнучких і стійких стратегій адаптації. Особливо це актуально для регіонів, які лише формують свій туристичний імідж або перебувають у перехідному стані, як, наприклад, багато територій України.

1.3. Методичні підходи до оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу територій

Оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу територій є надзвичайно важливим аналітичним процесом, який дозволяє з'ясувати рівень готовності конкретного регіону до ефективного використання власних ресурсів у туристичних цілях. Для цього в науковій і прикладній практиці застосовується низка методичних підходів, кожен із яких має свою специфіку, переваги та обмеження. Їх правильне комбінування дозволяє здійснити всебічну діагностику рівня розвитку туристично-рекреаційного потенціалу та виявити резерви його підвищення (табл.1.2).

Таблиця 1.2

**Основні методи оцінювання туристично-рекреаційного потенціалу
територій**

Метод оцінювання	Характеристика	Приклади використання	Сильні сторони	Обмеження
PESTLE-аналіз	Комплексне оцінювання зовнішнього середовища за 6 категоріями	Визначення глобальних ризиків і можливостей	Стратегічний, охоплює широкий спектр факторів	Не враховує специфіку локального рівня
SWOT-аналіз	Оцінка сильних і слабких сторін, можливостей і загроз	Аналіз туристичної стратегії регіону	Простота застосування, візуалізація внутрішніх і зовнішніх факторів	Суб'єктивність оцінки, не дає кількісного результату
Індексний метод	Розрахунок зведених індексів за різними показниками	Індекс привабливості регіонів	Кількісність, об'єктивність	Вимагає повноцінного доступу до якісної статистики
Картографічне моделювання	Візуалізація просторового розміщення об'єктів і ресурсів	Створення карт туристичного зонування	Наглядність, можливість оцінити ландшафтне покриття	Потребує ГІС-інструментів та даних високої точності
Метод експертних оцінок	Оцінювання потенціалу на основі опитування фахівців	Формування стратегій розвитку за участі експертів	Врахування досвіду і глибоких знань галузі	Суб'єктивність, обмежене коло експертів
Метод аналогій (бенчмаркінг)	Порівняння з іншими успішними регіонами або країнами	Адаптація польського досвіду для Львівщини	Орієнтація на практичні кейси, міжнародні стандарти	Не завжди можлива пряма адаптація через інші умови
Анкетування туристів / мешканців	Збір інформації про потреби, враження, очікування	Вивчення туристичної задоволеності маршрутом	Доступність, зворотний зв'язок від цільової аудиторії	Не репрезентативність вибірки, вплив сезонності
Морфологічний аналіз	Розбиття потенціалу на елементи для аналізу їх комбінацій	Побудова сценаріїв розвитку рекреаційної інфраструктури	Дає змогу формувати комплексні рішення	Високий рівень абстракції, складність застосування на практиці
Інвестиційно-ресурсний аналіз	Аналіз доступності інвестицій та матеріальних ресурсів	Визначення потреб для розвитку туристичної інфраструктури	Конкретність, орієнтація на практичну реалізацію	Залежність від динаміки економічного середовища

Сформовано автором за даними джерел: [30-31]

Одним із ключових методів є ресурсний підхід, який передбачає кількісну та якісну інвентаризацію природних, історико-культурних, соціальних, інфраструктурних, кадрових ресурсів. В його межах оцінюється не лише наявність ресурсів, а й їх доступність, збереження, інтенсивність використання та рівень інтегрованості в туристичну систему. Цей підхід дає змогу створити базу даних про туристично-рекреаційний потенціал і порівнювати показники між різними регіонами.

Другим важливим методом є економіко-статистичний аналіз, який базується на обробці даних статистичних органів та моніторингу ринку туристичних послуг. Тут використовуються такі інструменти, як регресійний аналіз, кластеризація, кореляційні зв'язки тощо. Такий метод дозволяє визначити економічний ефект від використання туристично-рекреаційного потенціалу, виявити закономірності попиту, прорахувати динаміку інвестицій, зайнятості та прибутковості регіонального туризму.

Третім підходом є індексне оцінювання, при якому формуються комплексні індекси (рейтинги), що поєднують низку параметрів — кількість пам'яток, стан інфраструктури, рівень безпеки, кількість туристів, транспортну доступність, екологічні показники. На основі зважування та нормалізації значень будується узагальнений індекс туристично-рекреаційного потенціалу, який дозволяє бачити загальну картину ефективності функціонування системи.

SWOT-аналіз також є популярним методом, що дозволяє виявити сильні та слабкі сторони туристично-рекреаційного потенціалу території, а також можливості і загрози, пов'язані з його розвитком. Цей підхід не лише фіксує поточний стан, а й дає змогу стратегічно прогнозувати напрямки розвитку та формувати базу для регіональних програм чи інвестиційних проєктів.

Варто також виокремити експертне оцінювання, що базується на думках кваліфікованих фахівців галузі. Метод може бути реалізований у вигляді анкетування, інтерв'ювання, фокус-груп. Його особливість полягає в можливості залучення практичного досвіду, локального знання та глибокого

розуміння специфіки території, що особливо важливо для оцінки нематеріальних аспектів, таких як імідж регіону або туристична ідентичність.

До сучасних методик також слід віднести геоінформаційне моделювання (ГІС-аналіз), що дозволяє створювати карти концентрації ресурсів, візуалізувати туристичні потоки, виявляти логістичні бар'єри, планувати маршрути та зони рекреації. Використання цифрових технологій підвищує точність і наочність аналізу, а також дає змогу інтегрувати результати у стратегії просторового планування.

Окремо слід згадати соціологічні методи, які включають опитування туристів, місцевого населення, працівників сфери туризму. Це дозволяє оцінити суб'єктивні аспекти туристично-рекреаційного потенціалу: рівень задоволеності послугами, враження від локацій, готовність місцевих громад підтримувати розвиток туризму. Соціологічні дані стають джерелом для глибшого розуміння потреб споживачів.

PESTLE-аналіз — це інструмент стратегічного оцінювання зовнішніх факторів, які впливають на розвиток тієї чи іншої галузі. У контексті туристично-рекреаційної сфери, цей метод дозволяє системно оцінити комплекс впливів із шести ключових напрямів: політичного (P), економічного (E), соціального (S), технологічного (T), правового (L) та екологічного (E). Такий підхід є особливо доцільним в умовах зростання глобальних викликів, зокрема воєнних загроз, кліматичних змін, демографічних зрушень та цифрової трансформації [38-39].

Нарешті, інтеграція всіх зазначених підходів в єдину комплексну систему оцінювання дозволяє створити більш обґрунтовану аналітичну основу для формування регіональних стратегій розвитку. Вона забезпечує баланс між кількісним і якісним аналізом, дозволяє бачити не лише поточний стан, а й тенденції, загрози, можливості, ресурси та бар'єри для розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. Таким чином, вибір методичного підходу залежить від цілей дослідження, наявних ресурсів та специфіки території.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЕЙ УКРАЇНИ

2.1. Загальні характеристики туристично-рекреаційної сфери України

Війна радикально трансформувала державні пріоритети, змістивши фокус уваги з довгострокових стратегій розвитку на першочергові питання безпеки, виживання та стабілізації. В умовах масштабних руйнувань військової та цивільної інфраструктури, втрат серед військових і мирного населення, масової внутрішньої та зовнішньої міграції громадян, низка політичних, економічних та екологічних питань тимчасово втратили свою актуальність, поступившись місцем нагальним викликам виживання та оборони. У такому контексті формування сценаріїв розвитку туристично-рекреаційного потенціалу держави значно ускладнюється через наявність непрогнозованих або слабо прогнозованих ризиків політичного та воєнного характеру. Зокрема, нестабільність безпекової ситуації, руйнування інфраструктури, ризики повторних обстрілів, зміни у логістиці та страх втрати життя кардинально змінюють поведінку як внутрішніх, так і потенційних іноземних туристів. Проте, навіть у цих умовах стратегічне осмислення та поступова адаптація підходів до використання туристично-рекреаційного потенціалу мають особливе значення — адже туризм може стати важливим фактором посткризового відновлення економіки, психологічної реабілітації населення та збереження культурної ідентичності.

До 2019 року туристично-рекреаційна сфера України розвивалася в умовах поступового зростання попиту на внутрішній туризм, активізації транскордонної співпраці в рамках європейських програм, а також розширення спектра рекреаційних послуг. Цей період можна охарактеризувати як відносно стабільний, хоч і позначений рядом викликів, пов'язаних із наслідками анексії

Криму у 2014 році та бойових дій на сході країни. Проте навіть за таких обставин зберігалися сприятливі умови для розвитку туризму у західних та центральних регіонах, які мали значний туристично-рекреаційний потенціал. Популяризації внутрішнього туризму сприяло збільшення кількості фестивалів, активна діяльність місцевих громад, запуск нових маршрутів (зокрема, у Карпатському регіоні), а також розвиток готельно-ресторанної інфраструктури. Визначальним чинником у передпандемічний період було зростання кількості іноземних туристів, особливо з країн ЄС, а також розвиток авіасполучень завдяки системі лоукостерів, що забезпечувала доступність подорожей до великих міст України. Водночас суттєво активізувався внутрішній туризм — зокрема, екскурсійний, релігійний, зелений та сільський. Українці відкривали для себе нові напрямки відпочинку в межах країни, орієнтовані на унікальні культурно-історичні об'єкти, ландшафтні парки та оздоровчі ресурси. У цей період формувалися концептуальні засади національної туристичної стратегії, що передбачала створення кластерної моделі розвитку туристично-рекреаційної галузі.

Період пандемії COVID-19 (2020–2021 роки) став критичним для туристичної сфери України. Обмеження на пересування, карантинні заходи, закриття кордонів та зупинка міжнародного туризму призвели до різкого падіння доходів галузі, скорочення обсягів туристичних послуг та закриття багатьох підприємств малого і середнього бізнесу. У цих умовах акцент змістився майже повністю на внутрішній туризм, що дозволило уникнути повного колапсу. Проте навіть внутрішній ринок функціонував у режимі обмеженої пропозиції через соціальне дистанціювання, епідемічні обмеження та побоювання громадян щодо подорожей. Водночас пандемія сприяла переосмисленню пріоритетів розвитку туристично-рекреаційної галузі. Акцент було зроблено на діджиталізацію сервісів, появу безконтактних форм обслуговування, адаптацію до вимог санітарної безпеки та впровадження гнучких моделей організації турів. Туризм на природі, індивідуальні подорожі, локальні маршрути на короткі відстані стали найбільш популярними. Це

активізувало розвиток екотуризму, гастрономічного туризму та внутрішніх агрорекреаційних кластерів. Західні області України знову виявилися в центрі уваги завдяки своїм природним ресурсам, помірному клімату та безпечнішій епідемічній ситуації у порівнянні з мегаполісами.

Після початку повномасштабного вторгнення (2022–2024 рр.) туристично-рекреаційна сфера України зазнала безпрецедентних втрат і трансформацій. Агресія з боку російської федерації спричинила масштабну руйнацію туристичної інфраструктури у багатьох регіонах, втрата Криму, Донбасу, частини півдня та частина Харківщини призвела до фактичного знищення багатьох об'єктів культурної спадщини та туристичних центрів. Закриття повітряного простору, припинення міжнародного туризму, мільйони переміщених осіб — усе це кардинально змінило ринок. Туризм в Україні перестав існувати як масове економічне явище. Проте в умовах кризи почала формуватися нова парадигма туристично-рекреаційного планування. Зокрема, деякі регіони (особливо західні області) стали центрами тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб і, водночас, платформами для створення нових форм локального туризму — патріотичного, волонтерського, меморіального. Було започатковано десятки ініціатив щодо створення маршрутів безпечного туризму, активізовано співпрацю з міжнародними донорами для відновлення інфраструктури та підготовки галузі до повоєнного перезапуску. Водночас сформувався новий напрям — реабілітаційний туризм, орієнтований на ветеранів, постраждалих від війни та психологічне оздоровлення.

Туристично-рекреаційний потенціал України в умовах воєнного стану почав осмислюватися не лише як економічна категорія, а як соціокультурний ресурс відновлення національного духу, збереження історичної пам'яті та об'єднання суспільства. Дедалі більшу увагу приділяють темам безпеки, доступності та емоційного комфорту для туристів. Це передбачає створення нових форматів туризму з урахуванням безпекових викликів: адаптовані маршрути, підтримка ветеранів, психологічно безпечні простори, розробка

віртуальних турів. Туризм більше не розглядається лише як індустрія дозвілля — він стає засобом національного відродження та м'якої сили (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Порівняльна характеристика розвитку туристично-рекреаційного
потенціалу України у трьох періодах

Період: до 2019 року (допандемічний період)	Період: 2020–2021 роки (пандемія COVID-19)	Період: 2022–2024 роки (воєнний стан, повномасштабне вторгнення)
Активний розвиток внутрішнього і в'їзного туризму. Зростання інвестицій у туристичну інфраструктуру. Відносна стабільність безпекового середовища. Розширення пропозиції рекреаційних послуг (санаторії, курорти). Стимулювання локальних ініціатив та регіонального брендингу. Високий попит на етнотуризм, зелений туризм та гастрономічні маршрути. Динамічний розвиток авіап перевезень (відкриття нових рейсів). Активна участь у міжнародних туристичних виставках.	Різке падіння кількості туристів, особливо міжнародних. Зосередження на внутрішньому туризмі через обмеження на виїзд. Адаптація закладів до нових санітарно-гігієнічних вимог. Поширення цифрових рішень (онлайн-екскурсії, бронювання). Впровадження програм підтримки малого туристичного бізнесу. Рекреаційна сфера орієнтується на оздоровлення та малі групи. Зниження доходів підприємств туризму та зростання безробіття у сфері. Призупинення або відтермінування інвестиційних проєктів.	Переорієнтація на безпечні внутрішні напрямки (західні області). Посилення значення соціального туризму та підтримки ВПО (внутрішньо переміщених осіб). Туристично-рекреаційний потенціал використовується фрагментарно. Активне залучення волонтерських та громадських ініціатив. Зниження попиту на розважальні маршрути — акцент на патріотичному та меморіальному туризмі. Обмеженість ресурсів для модернізації інфраструктури. Проблеми логістики, безпеки, мінної небезпеки в окремих регіонах. Поява нових моделей екскурсійної діяльності в умовах воєнної адаптації.

Сформовано автором

Отже, кожен із трьох періодів у розвитку туристично-рекреаційної сфери України мав свої особливості та виклики. Якщо до 2019 року система орієнтувалася переважно на економічну вигоду й розширення ринку, то пандемія змусила зосередитися на безпеці, а війна — на стійкості, етичності та збереженні національної ідентичності. У цьому контексті туристично-рекреаційний потенціал України трансформувався з набору ресурсів у засіб консолідації суспільства, психологічної підтримки та міжнародної інтеграції. Подальший розвиток галузі залежить від здатності поєднувати гуманітарну місію туризму з інноваційним управлінням, екологічною відповідальністю та відновленням зруйнованої інфраструктури.

2.2. Оцінювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України

Оцінювання розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України вимагає врахування як природно-ресурсних передумов, так і стану інфраструктури, інвестиційної привабливості, соціоекономічних показників та ролі місцевих громад у розвитку туристичної галузі. Західна Україна вирізняється багатством ландшафтів, унікальною етнокультурною спадщиною, історичними пам'ятками, а також різноманітністю рекреаційних ресурсів, що створює значний туристичний потенціал. Оцінюючи туристично-рекреаційний потенціал кожної області, важливо не лише зафіксувати наявні переваги, але й визначити перспективи та виклики для сталого економічного й екологічного розвитку.

Волинська область має виразний природно-ландшафтний та історико-культурний потенціал. Основними принадами є Шацькі озера — унікальний гідрологічний комплекс із понад 30 озерами, з яких найбільше — Світязь. Окрім водного туризму, перспективними є екологічні маршрути у Шацькому національному природному парку, а також паломницький туризм до Зимненського монастиря. На жаль, розвиток туристичної інфраструктури в

області є нерівномірним, а сезонність туристичних потоків суттєво знижує економічну ефективність. Туристично-рекреаційний потенціал Волині недовикористовується через слабкий розвиток транспортного сполучення та обмеженість інвестицій у готельну сферу.

Закарпатська область вирізняється своєю мультикультурністю, наявністю унікальних термальних джерел, гірськолижних курортів (Плай, Пилипець, Красія), а також потужною базою винного і гастрономічного туризму. Розгалужена мережа санаторіїв та оздоровчих закладів у Берегові, Сваляві та Виноградіві підсилює рекреаційний потенціал. Гірський туризм, зокрема сходження на найвищу вершину України — Говерлу, а також маршрути до водоспадів Шипіт і Лумшори, забезпечують високий інтерес туристів. Проблемним аспектом залишається екологічна вразливість територій через нераціональне використання природних ресурсів, потребу в модернізації логістичних вузлів і нестачу високоякісного сервісу в гірських районах.

Івано-Франківська область є одним із провідних регіонів у розвитку внутрішнього туризму в Україні, завдяки Карпатам та курортам типу Буковель, Яремче, Ворохта. На території області розташовані природоохоронні зони, зокрема Карпатський національний природний парк, численні історичні й культурні об'єкти — наприклад, Галицький замок, Манявський скит. Окрім активного туризму, розвиваються форми екотуризму та етнотуризму, зокрема у Косівському та Верховинському районах. Однак надмірна концентрація туристичних потоків у Буковелі створює загрозу перенасичення, що потребує переорієнтації на більш рівномірний розподіл рекреаційного навантаження в межах області. Варто також активізувати розвиток сільського зеленого туризму як засобу економічної диверсифікації гірських громад.

Львівська область поєднує в собі унікальну концентрацію історико-культурної спадщини з наявністю перспективних рекреаційних зон у передгір'ї Карпат (Сколе, Славське, Турка). Львів, як центр культурного та подієвого туризму, є лідером у залученні туристів з-за кордону. Окрім того, область активно розвиває напрямки велотуризму, гастрономічних маршрутів і туризму

спадщини (дворянські маєтки, дерев'яні церкви, об'єкти ЮНЕСКО). Слід зазначити, що високий рівень урбанізації створює виклики для збереження природного середовища та автентичності сільських локацій. На нашу думку, необхідним є посилення ролі місцевих громад у туристичному плануванні через впровадження програм підтримки малих підприємств у сфері туризму.

Рівненська область має потужний рекреаційний потенціал, зосереджений навколо таких об'єктів, як Тунель кохання в Клевани, Національний природний парк "Дермансько-Острозький", базальтові стовпи та історико-культурні пам'ятки міста Острог. Етнотуризм і сакральний туризм також набувають розвитку завдяки численним монастирям і фестивалям народного мистецтва. Водночас можна стверджувати, що регіон потребує активізації інфраструктурного розвитку, зокрема будівництва туристичних маршрутів, які поєднували б ключові точки тяжіння. На Рівненщині варто наголосити на розвитку інформаційно-просвітницьких центрів для залучення молоді до туристично-краєзнавчої діяльності, що сприятиме як економічній, так і екологічній сталості.

Тернопільська область має помірний, але стабільний туристичний потенціал. Найбільш відомими об'єктами є печери (Оптимістична, Кришталева), водоспади (Джуринський), а також замки у Збаражі, Чорткові, Кременці. Значний розвиток має релігійний туризм, зокрема до Зарваниці. Регіон також активізує гастрономічний туризм на основі локальних фермерських господарств і фестивалів. Вважаємо, що для більш ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу області слід створити спеціалізовані туристичні кластери, які б інтегрували фермерський, сільський і природний туризм в одну систему. Це сприятиме зростанню економічної активності у сільських територіях і зміцненню безпекового потенціалу громад.

Хмельницька область вирізняється зосередженням історичних, духовних і природних об'єктів у Кам'янці-Подільському, Меджибожі, а також у долині річки Смотрич. Одним із головних факторів туристичної привабливості є наявність комплексів фортифікаційної архітектури, які мають значний

потенціал для залучення туристів з Європи. Крім того, активно розвиваються напрямки фестивального і подієвого туризму, а також веломаршрути по території Подільських Товтр. Проблемою залишається недостатній розвиток інфраструктури поза межами основних туристичних центрів, а також потреба у стандартизації послуг і посиленні інформаційного супроводу для іноземних туристів. Слід зауважити, що формування єдиного бренду регіону може стати інструментом сталого просування області на міжнародному рівні.

Чернівецька та Вінницька області мають відмінні моделі розвитку туристично-рекреаційного потенціалу, але обидві характеризуються активним прагненням до диверсифікації турпродукту. У Чернівецькій області домінує культурний туризм (Чернівецький національний університет як об'єкт ЮНЕСКО), а також екотуризм у Путильському й Вижницькому районах. Вінницька область пропонує історичні маршрути (Палац Потоцьких, Скіфські кургани), а також активно впроваджує розвиток медичного та подієвого туризму (фонтан Roshen, фестивалі). У обох випадках на нашу думку важливим чинником успіху є посилення партнерства між місцевою владою, туристичними підприємствами малого та середнього бізнесу та освітніми установами, що забезпечить як економічний ефект, так і збереження екологічної рівноваги.

Упродовж 2021–2023 років кількість діючих закладів туристично-рекреаційної сфери в західних областях України демонструвала нестабільну динаміку з різким зростанням у 2022 році та частковим спадом у 2023 році, що пояснюється складними умовами воєнного часу, зміною внутрішнього попиту та релокацією туристичних потоків. В 2023 році у більшості областей кількість закладів зменшилася порівняно з попереднім роком: найбільш відчутне скорочення зафіксовано в Чернівецькій, Закарпатській та Львівській областях, що вказує на зниження туристичної активності через погіршення економічної ситуації, зростання витрат на утримання бізнесу та поступове вичерпання адаптаційних ресурсів. Загалом, на нашу думку, така динаміка свідчить про потребу в підтримці туристичних підприємств на державному рівні, а також у

посиленні регіональних програм з розвитку рекреаційної інфраструктури (рис. 2.1).

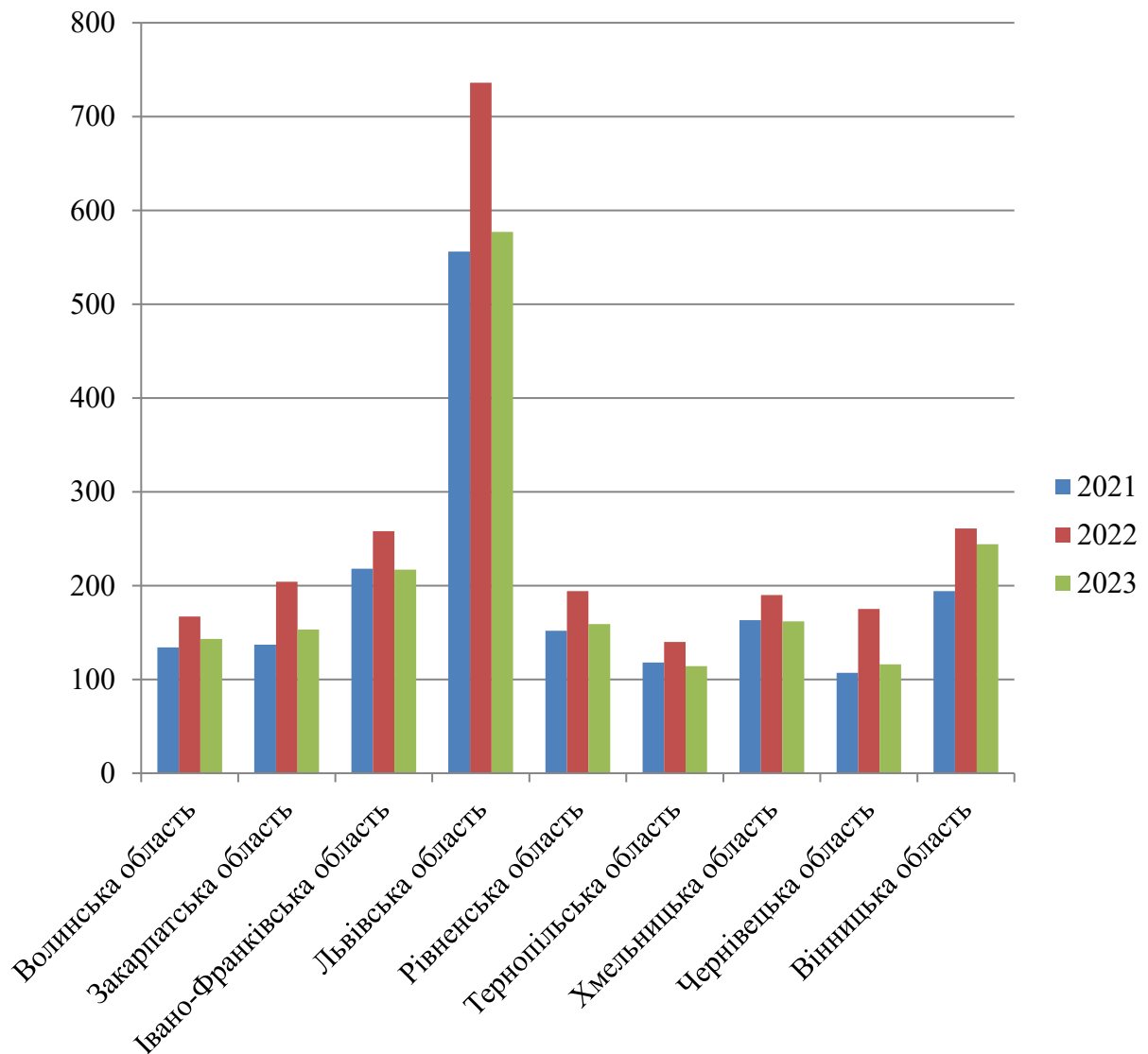

Рис. 2.1. Динаміка змін в кількості діючих закладів туристично-рекреаційної сфери західних областей України за період 2021-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел: [11-19]

Аналіз динаміки кількості зайнятих працівників у туристично-рекреаційній сфері західних областей України у 2021–2023 роках свідчить про різноспрямовані зміни, обумовлені воєнним станом, міграційними процесами та адаптацією ринку праці до нових викликів. У 2022 році в більшості регіонів спостерігалось зростання чисельності зайнятих, особливо у Львівській області (+610 працівників), Закарпатській (+218) та Івано-Франківській (+74), що, на

нашу думку, зумовлено тимчасовим перенесенням туристичного навантаження з небезпечних регіонів до умовно безпечних західних областей. Проте вже у 2023 році в багатьох областях зафіксовано зниження: наприклад, у Львівській області кількість зайнятих зменшилася майже вдвічі, а в Закарпатській — майже вдвічі менше, ніж у 2022 році. Водночас деякі регіони, як-от Волинська, Чернівецька та Вінницька області, навпаки, продемонстрували поступове відновлення чи навіть приріст у 2023 році, що може свідчити про стабілізацію локального ринку туристичних послуг. Загалом ці коливання підтверджують високу залежність туристично-рекреаційного сектору від загальної безпекової ситуації, мобільності населення та підтримки бізнесу на регіональному рівні (рис.2.2).

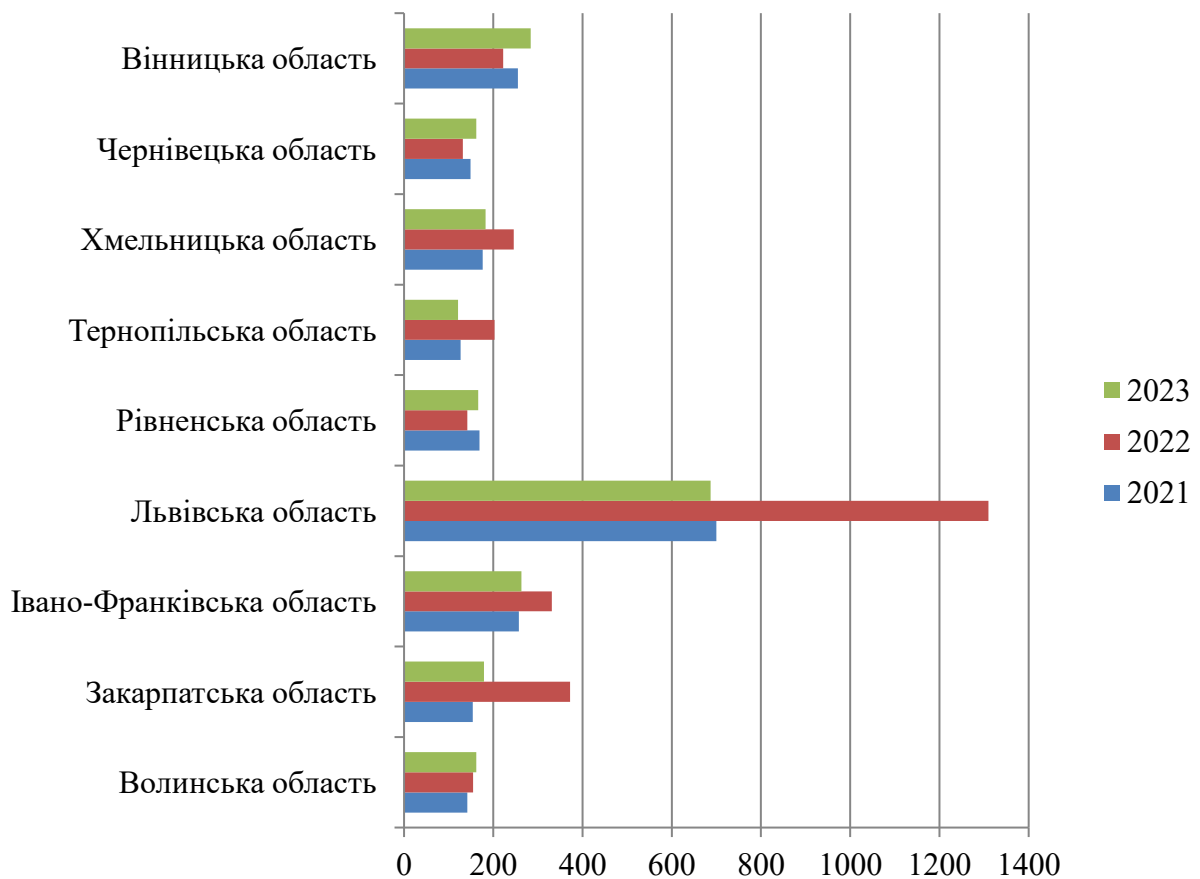

Рис. 2.2. Динаміка змін в кількості зайнятих працівників в закладах туристично-рекреаційної сфери західних областей України за період 2021-2023 рр., од.

Сформовано автором за даними джерел:[11-19]

Таким чином, туристично-рекреаційний потенціал західних областей України є значним, але нерівномірним. Ефективне управління цим потенціалом вимагає регіональної диференціації стратегій, спрямованих на посилення економічної стійкості, збереження природної спадщини, розвиток інфраструктури й залучення інвестицій у сферу рекреаційних послуг. Роль місцевих громад, сталий розвиток, підтримка підприємств малого та середнього бізнесу та інноваційні маркетингові інструменти є ключовими умовами для розкриття цього потенціалу.

2.3. Проблеми й обмеження розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей в умовах глобальних викликів

Західні області України, до яких належать Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська, Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька і Вінницька, мають значний туристично-рекреаційний потенціал. Ці регіони вирізняються унікальними ландшафтами, багатою культурною спадщиною, етнографічною різноманітністю та природними ресурсами, придатними для розвитку рекреаційного, оздоровчого, екологічного і культурного туризму. Втім, у сучасних умовах, які визначаються глобальними викликами, насамперед повномасштабною війною, функціонування туристично-рекреаційної сфери у зазначених регіонах стикається з низкою серйозних проблем і обмежень.

Перш за все, безпековий фактор значно впливає на сприйняття регіону як туристичного напрямку. Хоча західні області відносно безпечні порівняно з південними й східними територіями України, постійна загроза ракетних ударів, нестабільна енергетична інфраструктура та напружена гуманітарна ситуація створюють несприятливе зовнішнє середовище для туризму. Іноземні туристи, які традиційно приїздили до Львова, Карпат або Чернівців, сьогодні утримуються від подорожей через відчуття загрози. По-друге, економічна криза, спричинена війною, суттєво обмежує фінансові ресурси, які могли би

бути спрямовані на розвиток туристичної інфраструктури. Відсутність належного державного і приватного фінансування стримує модернізацію об'єктів, обмежує відкриття нових локацій та перешкоджає підвищенню конкурентоспроможності регіонального туристично-рекреаційного потенціалу на тлі глобальної туристичної конкуренції.

Наступним обмеженням є кадрова проблема, зумовлена міграцією робочої сили, зокрема молодих фахівців і професійних гідів. Частина працівників туристичної сфери змінила профіль діяльності або виїхала за кордон у пошуках безпечніших умов праці. Це знижує якість обслуговування, ускладнює реалізацію складних туристичних програм і посилює дисбаланс у регіональній туристичній інфраструктурі. Окрему увагу слід приділити недостатній цифровізації та технологічній відсталості. Більшість малих міст і селищ, навіть маючи цікаві об'єкти, не представлені в цифровому просторі — відсутні якісні сайти, інтерактивні карти, віртуальні тури, мобільні застосунки. У результаті туристично-рекреаційний потенціал багатьох територій залишається невидимим для потенційних споживачів, особливо в умовах, коли онлайн-просування стало вирішальним фактором туристичного вибору. До системних проблем також належить неузгодженість регіональної політики, зокрема відсутність єдиної міжобласної програми розвитку туризму. Кожна область часто діє автономно, без урахування можливостей синергії з іншими регіонами. Це призводить до фрагментації ініціатив, дублювання функцій і втрати потенційних переваг міжрегіонального співробітництва, що є особливо важливим для формування комплексних туристичних маршрутів і спільної маркетингової стратегії.

У сучасному зовнішньому середовищі розвиток туристично-рекреаційного потенціалу регіонів України, зокрема західних областей, відбувається під впливом численних глобальних викликів. Вони охоплюють широкий спектр політичних, економічних, соціальних, технологічних, правових і екологічних змін. Нестабільність міжнародної безпеки, енергетична криза, соціальні трансформації, цифрова нерівність, кліматичні зміни — усе це

формує складний контекст функціонування туристичної галузі. Щоб системно оцінити ці впливи та зрозуміти напрямки адаптації, доцільно застосувати PESTLE-аналіз — інструмент стратегічного планування, який дозволяє виявити зовнішні чинники, що впливають на розвиток туристично-рекреаційної сфери (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Результати PESTLE-аналізу розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України

Категорія	Фактори/виклики			
Р – Політичні	Воєнний стан в Україні та загрози з боку рф	Дестабілізація міжнародної безпеки	Внутрішня політична нестабільність	Відсутність сталої державної політики щодо туризму
Е – Економічні	Зниження платоспроможності населення	Висока інфляція та нестабільність гривні	Обмежені інвестиції в туристичну інфраструктуру	Енергетична нестабільність, яка впливає на об'єкти розміщення
S – Соціальні	Масова міграція населення та виїзд молоді за кордон	Психоемоційна втома населення через війну	Зміна пріоритетів на потреби безпеки та виживання	Недовіра до подорожей у зоні ризику
Т – Технологічні	Низький рівень цифровізації туристичних послуг	Відсутність інтерактивних сервісів для туристів	Обмежений доступ до високошвидкісного інтернету в гірських районах	Відставання у впровадженні інновацій у сфері сталого туризму
L – Правові	Неврегульованість стандартів якості туристичних послуг	Відсутність чітких законів щодо безпеки туристів під час воєнного стану	Недосконалість норм охорони праці у сфері туризму	Бюрократичні перепони для малого туристичного бізнесу
Е – Екологічні	Зміна клімату та екстремальні погодні умови	Перевантаження природних територій туристами	Високий рівень засмічення біля популярних маршрутів	Погіршення якості водних і лісових ресурсів через неконтрольовану діяльність

Сформовано автором

Серед усіх факторів, виокремимо найбільш вагомі, а також тип реагування, якого вимагає кожен виклик (табл.2.3)

Таблиця 2.3

Матриця ступеня впливу та типів реагування на глобальні виклики

Категорія PESTLE	Основний виклик	Ступінь впливу (1–5)	Тип необхідного реагування
Політичні	Воєнний стан і загроза безпеці	5	Кризове управління, розосередження потоків
Економічні	Зниження інвестицій в інфраструктуру	4	Державне стимулювання та публічно-приватне партнерство
Соціальні	Міграція та демографічне скорочення	4	Соціальна адаптація, розвиток локального туризму
Технологічні	Недостатній рівень цифровізації	3	Інноваційні інвестиції, цифрові хаби
Правові	Відсутність стандартів безпеки	4	Реформування правової бази
Екологічні	Екстремальні погодні явища	5	Сталий менеджмент природних ресурсів

Сформовано автором

Не менш важливим чинником є низький рівень доступності для соціально вразливих груп. У багатьох регіонах туристичні об'єкти не пристосовані для людей з інвалідністю, батьків з дітьми, осіб похилого віку. Це знижує інклюзивність туристичного середовища, що в сучасному зовнішньому середовищі є критерієм високої якості туристичних послуг і важливим елементом реалізації прав людини. Варто також враховувати інформаційну

асиметрію. Недостатня промоція внутрішнього туризму серед українського населення, відсутність системного брендування регіонів, а також слабка підтримка у ЗМІ та соцмережах створюють бар'єри для формування позитивного іміджу регіонального туристично-рекреаційного потенціалу, навіть попри наявність унікальних ресурсів.

Загалом, сукупність розглянутих проблем і обмежень свідчить про те, що розвиток туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів потребує системного, комплексного підходу з урахуванням специфіки зовнішнього середовища, потреб локальних громад і сучасних стандартів безпеки, екологічної відповідальності та цифрової трансформації. Тільки за таких умов можна забезпечити сталий розвиток туристичної сфери регіону навіть в умовах воєнного часу.

2.4. Вплив екологічних факторів на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу

У контексті сталого розвитку та ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу західних регіонів України екологічні фактори набувають дедалі більшого значення. Природні ресурси — ліси, річки, озера, заповідники, гірські масиви — становлять основу туристично-рекреаційного приваблення, проте водночас є вкрай вразливими до антропогенного впливу. Будь-яке порушення екологічної рівноваги, зокрема забруднення територій, вирубка лісів, деградація ґрунтів чи зміна кліматичних умов, негативно впливає як на стан довкілля, так і на можливості використання цих територій для туристичних цілей [8;23;33;37].

Західна Україна вирізняється значною концентрацією об'єктів природно-заповідного фонду. Карпатський біосферний заповідник, національні природні парки «Синевир», «Гуцульщина», «Верховинський», «Сколівські Бескиди» та багато інших територій виконують подвійну функцію: з одного боку, вони охороняють природне середовище, з іншого — приваблюють значні туристичні

потоки. Однак неконтрольоване відвідування, відсутність чітко визначених маршрутів, інфраструктури для збору сміття та недостатня екологічна освіта туристів призводять до погіршення стану екосистем. Як наслідок — втрата унікальних біотопів і зниження якості туристичних послуг. Одним із ключових екологічних факторів, що впливають на туристично-рекреаційний потенціал, є стан повітря, водних ресурсів і ґрунтів. Забруднення повітря, яке особливо спостерігається поблизу автодоріг і промислових зон, знижує привабливість локацій, навіть якщо вони мають високий рекреаційний потенціал. Аналогічно, забруднення річок (наприклад, Стрия, Дністра, Тиси) стічними водами та побутовими відходами не тільки зменшує естетичну цінність, а й становить ризик для здоров'я туристів. Ерозія ґрунтів у гірських районах через неконтрольоване будівництво та випас худоби також завдає шкоди рекреаційній інфраструктурі, включаючи туристичні стежки, кемпінги та оглядові майданчики (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Рейтинг регіонів України за екологічним благополуччям

Сформовано автором за даними джерел: [11-19]

Кліматичні зміни, зокрема підвищення температури, зменшення кількості опадів у літній період, збільшення частоти надзвичайних природних явищ (зсувів, паводків, лісових пожеж), значною мірою впливають на функціонування туристично-рекреаційного комплексу. Наприклад, коротші сніжні сезони у Карпатах негативно позначаються на гірськолижному туризмі. Також втрата лісистості через стихійні вирубки знижує якість кліматичних умов і зменшує території, придатні для екотуризму. Таким чином, кліматичні коливання не лише змінюють туристичний сезон, а й вимагають адаптації інфраструктури до нових умов (табл.2.4).

Таблиця 2.4

**Екологічні фактори та їх вплив на туристично-рекреаційний потенціал
західних регіонів України**

Екологічний фактор	Вплив на туристично-рекреаційний потенціал
Забруднення повітря поблизу туристичних маршрутів	Зниження привабливості територій, погіршення здоров'я відвідувачів
Засміченість природних територій побутовими відходами	Втрата естетичної цінності, зниження бажання повторного візиту
Вирубка лісів і зниження лісистості	Порушення екосистем, зменшення природного ресурсу для екологічного туризму
Забруднення водних об'єктів стічними водами	Ризики для здоров'я, заборона купання, втрата рекреаційної функції водойм
Кліматичні зміни (коротший сніговий сезон, посухи, паводки)	Скорочення туристичних сезонів, зменшення кількості туристів, ризики для інфраструктури
Ерозія ґрунтів у гірських районах	Погіршення доступу до локацій, руйнування інфраструктури, зниження зручності маршрутів
Низький рівень екологічної культури туристів	Порушення правил перебування на природі, збільшення антропогенного навантаження
Відсутність екологічного моніторингу туристичних територій	Ускладнення планування, неможливість вчасного реагування на екологічні загрози

Сформовано автором

Серед екологічних загроз, що напряду впливають на туристично-рекреаційний потенціал, варто виокремити несанкціоновані сміттєзвалища в рекреаційних зонах. Проблема побутових відходів, особливо у місцях масового відпочинку (водоспади, джерела, печери, оглядові майданчики), має системний характер. Через відсутність централізованої системи вивозу сміття, належного моніторингу з боку місцевих органів влади та низький рівень екологічної культури серед відвідувачів відбувається деградація туристичних об'єктів. Це призводить до зменшення туристичних потоків і потребує значних ресурсів на очищення територій, які могли б бути спрямовані на розвиток інфраструктури.

Особливу увагу слід приділити впливу екологічної політики на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу. Недостатній рівень інтеграції екологічних вимог у регіональні програми розвитку туризму призводить до конфлікту між економічною доцільністю (максимізацією прибутку) та необхідністю охорони довкілля. У деяких громадах спостерігається пріоритетне спрямування ресурсів на будівництво нових готелів чи трас, тоді як елементарні потреби з екологічного облаштування територій (сортування сміття, каналізаційні системи, охоронні зони) залишаються поза увагою. Така диспропорція загрожує виснаженням природного ресурсу, що є основою туристично-рекреаційного потенціалу.

Позитивним прикладом є ініціативи екологічного туризму (екотуризму), які передбачають мінімальний вплив на навколишнє середовище та залучення місцевих громад до збереження природних ресурсів. Такі проєкти реалізуються, зокрема, в Івано-Франківській та Закарпатській областях, де місцеві громади створюють еко-стежки, організовують тури з використанням альтернативної енергії, впроваджують компостування та сортування відходів. Екотуризм сприяє як збереженню довкілля, так і розширенню туристично-рекреаційного потенціалу за рахунок залучення нових цільових груп — екологічно свідомих мандрівників.

РОЗДІЛ 3

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід адаптації туристично-рекреаційної сфери до глобальних викликів

Актуальність вивчення зарубіжного досвіду адаптації туристично-рекреаційної сфери до глобальних викликів зумовлена потребою пошуку ефективних, перевірених моделей реагування на кризи, що вже мали місце в інших країнах світу. Багато держав стикалися з масштабними катастрофами, війнами, пандеміями чи природними лихами, і, попри це, не лише зберегли туристично-рекреаційну галузь, а й змогли трансформувати її у більш стійку, гнучку та конкурентоспроможну. Аналіз таких прикладів дає можливість уникнути критичних управлінських помилок, скоротити адаптаційний період, підвищити ефективність заходів з безпекового, інфраструктурного, інвестиційного та кадрового забезпечення.

Польща, як безпосередній західний сусід України, є прикладом країни, яка змогла ефективно адаптувати свій туристично-рекреаційний потенціал до викликів зовнішнього середовища, зокрема епідеміологічних, кліматичних, безпекових і економічних. У період пандемії COVID-19 туристична індустрія Польщі зазнала суттєвих втрат, проте уряд країни швидко впровадив антикризові заходи, серед яких: субсидії для підприємств у сфері туризму, запуск внутрішніх кампаній стимулювання подорожей та модернізація інфраструктури. Це дозволило зберегти функціональність сектору в умовах обмеженого міжнародного туризму та забезпечити сталий розвиток у межах внутрішнього ринку.

Упродовж останніх десятиліть Польща зазнала численних трансформацій у сфері туризму та рекреації, що стало відповіддю на нові виклики глобального масштабу. Одним із ключових чинників, який сформував стратегії адаптації цієї

країни, стала пандемія COVID-19, що істотно вплинула на економіку загалом і туристично-рекреаційну сферу зокрема. Уряду довелося терміново мобілізувати фінансові та адміністративні ресурси для підтримки внутрішнього ринку в умовах обмеженого міжнародного пересування. Це дозволило Польщі не лише зберегти функціонування галузі, а й переорієнтувати її на локального споживача, активізувавши внутрішній туризм як один з основних векторів подальшого розвитку. Важливою складовою антикризового реагування стало впровадження державних субсидій для підприємств туристичної галузі, особливо малого та середнього бізнесу. Підтримка включала як пряме фінансування, так і податкові пільги, відтермінування платежів, доступ до пільгових кредитів і програми збереження зайнятості. Польща цілеспрямовано захищала не лише інфраструктурні об'єкти, а й людський капітал галузі, розуміючи, що кваліфікований персонал є основою конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі. Таким чином, забезпечувалася не тільки економічна безпека туристичних підприємств, але й створювались умови для швидкого відновлення активності після зняття карантинних обмежень.

Особливої уваги в умовах турбулентного зовнішнього середовища було надано малим громадам та природним територіям, які мають високий туристично-рекреаційний потенціал. Польща розвивала концепцію "туризму поблизу дому" (ang. *turystyka bliska*), що передбачає активізацію локальних ресурсів — озер, лісів, агротуристичних господарств — з мінімальним впливом на навколишнє середовище. Це не лише дало змогу знизити транспортне навантаження, а й зміцнило економічну базу сільських територій, які до того були туристично недооцінені. Польський досвід демонструє важливість інтеграції туристичної політики з регіональним розвитком, особливо у прикордонних воєводствах, що межують із західними областями України (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Основні напрями адаптації туристично-рекреаційного потенціалу до
глобальних викликів (Польща)

Напрям адаптації	Зміст
Антикризові заходи	Державні субсидії для туристичних підприємств, внутрішні промо-кампанії
Цифровізація	Онлайн-платформи, цифрова мапа туристичних об'єктів, мобільні додатки
Локалізація туризму	Просування внутрішніх маршрутів, агротуризм, екотуризм
Навчання персоналу	Онлайн-курси для гідів і працівників туристичної сфери
Екологічний підхід	Стимулювання туризму з низьким рівнем впливу на довкілля
Прикордонна співпраця	Спільні проекти з Україною, інтеграція культурної спадщини регіонів
Сприяння малим громадам	Фінансування туристичних ініціатив у сільській місцевості

Сформовано автором за даними джерел:[43-44]

Уряд Польщі також зробив значний акцент на цифрову трансформацію сфери туризму як інструмент адаптації до викликів зовнішнього середовища. Зокрема, було запущено державну платформу *Polska.travel*, яка об'єднує

інтерактивні мапи, інформацію про безпечні маршрути, сервіси бронювання й огляди об'єктів. Такий формат не лише відповідає очікуванням цифрового покоління, а й забезпечує прозорість та довіру туристів до обслуговування. Крім того, польські гідни та працівники туристичних підприємств активно проходили онлайн-курси з безпеки, протиепідеміологічних норм і цифрових навичок [49-50].

Досвід Польщі підтверджує, що в умовах нестабільного зовнішнього середовища особливо важливою є стратегічна гнучкість, орієнтація на сталий розвиток та розширення спектра туристичних послуг з урахуванням безпекових і екологічних вимог. Для західних областей України, які мають подібну культурну та географічну структуру, польський підхід може бути адаптований як основа для відновлення та посилення туристично-рекреаційного потенціалу з фокусом на внутрішній туризм, локальні маршрути та діджиталізацію туристичного середовища.

Австрія — країна з високим рівнем розвитку туристичної галузі, яка має багаторічний досвід ефективного управління туристично-рекреаційним потенціалом в умовах мінливого зовнішнього середовища. Туризм в Австрії становить понад 7% ВВП, що робить його критично важливим сектором національної економіки. Глобальні виклики останніх років, зокрема пандемія, енергетична криза, кліматичні коливання та загострення геополітичної ситуації в Європі, змусили австрійські регіони переосмислити підходи до туристичного управління. Основними напрямками адаптації стали: децентралізація потоків, екологізація туризму, інвестиції в «м'яку» інфраструктуру та підтримка малих гірських громад.

Австрія — одна з провідних туристичних країн Європи, чия економіка значною мірою залежить від рекреаційного та готельно-ресторанного сектору. У зв'язку з цим питання стійкості, кризового реагування та довготривалої адаптації цієї галузі мають для неї першочергове значення. Пандемія COVID-19, зниження туристичних потоків, кліматичні зміни та зростаючі ризики безпеки стали визначальними викликами, на які Австрія відповіла комплексною

та довготривалою стратегією адаптації. Австрійська модель реагування вирізняється високим рівнем інституційної готовності. Ще на ранніх етапах пандемії уряд Австрії активізував національні кризові механізми — було створено спеціальний Фонд підтримки туризму, який надавав гранти, пільгові кредити та податкові полегшення підприємствам малого та середнього бізнесу, що працюють у сфері туризму. Це дозволило зберегти робочі місця та уникнути масового банкрутства, особливо в альпійських регіонах, залежних від зимового туризму.

Важливою складовою стратегії адаптації стало зміщення фокусу з масового туризму до концепції *Slow Tourism* — повільного, екологічно відповідального відпочинку. Це дало змогу зменшити антропогенний тиск на популярні курортні зони, перерозподілити туристичні потоки та активізувати нові території з нереалізованим туристично-рекреаційним потенціалом. Наприклад, замість концентрації туристів у Тіролі чи Зальцбурзі, почали активно розвивати альтернативні маршрути в менш завантажених районах Штирії, Верхньої Австрії та Бургенланду. У межах цієї моделі велика увага приділялася інклюзивності, екологічній безпеці, підтримці локальних виробників та участі громад у прийнятті рішень.

Австрійський підхід до екологізації туристичної сфери базується на впровадженні систем добровільної екологічної сертифікації (*Umweltzeichen*, *Green Globe*), підтримці громадського транспорту та створенні «зелених» готелів. В умовах кліматичних змін і обмежень на енергоспоживання особливої популярності набули готелі з енергоефективними технологіями, біогазовими установками, сонячними панелями. Також активно стимулюється розвиток велотуризму, піших маршрутів та сезонного агротуризму як засобу зниження вразливості до глобальних потрясінь. Такий системний підхід значно підвищив адаптивність туристично-рекреаційного потенціалу Австрії до впливів зовнішнього середовища (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Основні напрями адаптації туристично-рекреаційного потенціалу до
глобальних викликів (Австрія)

Напрямок адаптації	Зміст
Slow Tourism	Відмова від масового туризму, розвиток повільного і глибокого відпочинку
Екологізація	Еко-сертифікація готелів, енергоефективні технології, зелений транспорт
Децентралізація турпотоків	Розвиток нових напрямків за межами головних курортів
Локальний розвиток	Підтримка місцевих виробників, участь громад у туристичному управлінні
Транспортна сталість	Заохочення до використання поїздів, велосипедів, громадського транспорту
Інклюзивність	Створення доступних умов для осіб з інвалідністю та маломобільних груп
Агротуризм	Підвищення ролі сезонного сільського туризму як адаптивної форми рекреації

Сформовано автором за даними джерел: [47-48]

Ключовим уроком для України може стати створення механізмів міжрегіональної координації та децентралізованого управління туристично-рекреаційною політикою, де кожна громада відповідає за сталий розвиток своїх ресурсів. Застосування австрійських практик у західних регіонах України (зокрема в Карпатах і Передкарпатті) може сприяти збалансованому

використанню ресурсів, підвищенню якості обслуговування та формуванню туристичної пропозиції, що враховує як економічну ефективність, так і безпеку зовнішнього середовища.

3.2. Формування програми розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України

Формування структурованої програми туристичного туру є каталізатором активізації туристично-рекреаційного потенціалу регіону, оскільки дозволяє перейти від спорадичних або несистемних поїздок до цілісного, змістовного і цільового споживання туристичних ресурсів. Така програма виконує функцію стратегічного планування, що дозволяє ефективно розподіляти туристичні потоки між менш відомими, але перспективними об'єктами, зменшуючи навантаження на «перенасичені» локації та водночас активізуючи інфраструктуру малих громад.

По-друге, програма об'єднує об'єкти культурної, історичної, природної та гастрономічної спадщини в єдиний міжрегіональний маршрут, що створює синергійний ефект. Завдяки такій інтеграції формується нова якість туристичного продукту, орієнтованого на емоційне, пізнавальне та рекреаційне занурення, що безпосередньо впливає на зростання тривалості перебування туриста в регіоні, середній чек витрат і глибину взаємодії з локальними культурами.

Маршрут охоплює всі 9 західних областей України — Волинську, Закарпатську, Івано-Франківську, Львівську, Рівненську, Тернопільську, Хмельницьку, Чернівецьку та Вінницьку. Тур передбачає щоденні переїзди, тематичні екскурсії, дегустації локальної кухні, майстер-класи, занурення у природні ландшафти й культурну спадщину кожного регіону (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Програма тижневого туристичного туру «Перлини туристично-рекреаційного потенціалу Західної України»

<i>День 1</i>
<i>Львів – Луцьк (Волинська область) Маршрут: Львів – Луцьк (130 км) Заходи: Відвідування замку Любарта, екскурсія «Середньовічна Волинь», вистава в музеї-дзвіниці. Інтерактив: майстер-клас з ліплення глиняних фігурок. Дегустація: волинський борщ, гречані вареники, домашній квас. Нічліг: Луцьк.</i>
<i>День 2</i>
<i>Луцьк – Рівне – Дубно (Рівненська область) Маршрут: Луцьк – Рівне – Дубно (100 км) Заходи: Музей буриштину у Рівному, інтерактивна зона обробки буриштину. Переїзд до Дубна. Тематична екскурсія замком князів Острозьких. Інтерактив: виступ реконструкторів у середньовічних костюмах. Дегустація: поліські гриби, рибна юшка, наливки. Нічліг: Дубно.</i>
<i>День 3</i>
<i>Дубно – Тернопіль – Збараж (Тернопільська область) Маршрут: Дубно – Тернопіль – Збараж (120 км) Заходи: Огляд катедр в Тернополі, прогулянка на катамаранах. Переїзд до Збараж. Екскурсія у Збараському замку, виставка козацької зброї. Інтерактив: майстер-клас з козацьких танців. Дегустація: тернопільські сири, медовуха. Нічліг: Збараж.</i>
<i>День 4</i>
<i>Збараж – Кам'янець-Подільський (Хмельницька область) Маршрут: Збараж – Кам'янець-Подільський (140 км) Заходи: Прогулянка Старим містом, екскурсія фортецею, вечірня ілюмінація. Інтерактив: нічна театралізована екскурсія. Дегустація: подільські ковбаси, крафтове пиво. Нічліг: Кам'янець-Подільський.</i>
<i>День 5</i>
<i>Кам'янець-Подільський – Чернівці (Чернівецька область) Маршрут: Кам'янець – Чернівці (90 км) Заходи: Екскурсія до Резиденції митрополитів Буковини (ЮНЕСКО), прогулянка центром. Інтерактив: зустріч з носіями локального діалекту, майстер-клас з ліплення вареників. Дегустація: буковинські голубці, бануш, вино. Нічліг: Чернівці.</i>
<i>День 6</i>
<i>Чернівці – Яремче – Косів (Івано-Франківська область) Маршрут: Чернівці – Яремче – Косів (150 км) Заходи: Прогулянка Яремчем, водоспад Пробій. Музей гуцульського побуту в Косові. Інтерактив: ткацький майстер-клас. Дегустація: бануш із бринзою, грибна юшка. Нічліг: Косів.</i>
<i>День 7</i>
<i>Косів – Мукачєво – Берегове (Закарпатська область) Маршрут: Косів – Мукачєво – Берегове (220 км) Заходи: Мукачівський замок Паланок. Дегустація в термальних купальнях Берегового. Інтерактив: винний тур з сомельє, народні співі. Дегустація: токайські вина, бограч. Нічліг: Берегове.</i>
<i>День 8</i>
<i>Берегове – Вінниця (Вінницька область) Маршрут: Берегове – Вінниця (300 км) Заходи: Відвідання ставки Гітлера «Вервольф», мультимедійний центр. Пішохідна екскурсія «Вінниця модерна». Інтерактив: лазерне шоу біля фонтану «Рошен». Дегустація: вінницькі настоянки, подільські страви. Нічліг: Вінниця.</i>
<i>День 9</i>
<i>Підведення підсумків туру, вручення сертифікатів учасникам, круглий стіл із представниками локального бізнесу й туроператорів.</i>

Сформовано автором

Перший день туру присвячено Волинській області, зокрема місту Луцьк, яке виконує роль базової точки входу до маршруту. Історико-архітектурна спадщина Луцького замку, пов'язана з династією Любарта, забезпечує глибоке занурення в середньовічний пласт культурного ландшафту. Майстер-клас із ліплення глиняних виробів створює умови для неформального засвоєння знань про ремесельну традицію регіону, а дегустаційна складова формує позитивне емоційне підкріплення туристичного досвіду.

Другий день сфокусовано на Рівненській області як центрі бурштинової і поліської спадщини. Музей бурштину в Рівному функціонує не тільки як експозиційний, а й як освітньо-промоційний простір, інтегруючи інноваційні підходи до взаємодії з природним ресурсом. Дубенський замок, пов'язаний із князівськими родами Острозьких, відіграє важливу роль у збереженні пам'яток фортифікаційного зодчества. Інтерактивна складова у вигляді історичної реконструкції посилює ефект присутності та формує історичну емпатію учасників туру.

На третій день подорож охоплює Тернопільську область, де центральним об'єктом є Збаразький замок. Цей архітектурний комплекс репрезентує оборонну спадщину українських земель періоду Речі Посполитої. Програмна структура передбачає занурення в козацьку тематику через виставки озброєння та майстер-класи з народних танців, що відображає принцип синтезу формальної інформації та емоційного залучення. Тернопіль та його природні водойми, доступні через прогулянки катамаранами, забезпечують рекреаційний баланс маршруту.

Четвертий день маршруту реалізується в межах Хмельницької області. Кам'янець-Подільський обґрунтовано обраний як стратегічний центр поєднання архітектурної, урбаністичної та культурної спадщини. Вечірні театралізовані екскурсії застосовуються як інструмент культурної анімації, а дегустація локальних гастрономічних продуктів — як елемент економічного впливу на малий і середній бізнес. Програма цього дня втілює принцип

мультисенсорного занурення, де зорові, смакові та слухові враження поєднуються в один тур-продукт.

П'ятий день передбачає транзит до Чернівецької області — осередку мультикультурної спадщини. Резиденція митрополитів Буковини є знаковим об'єктом ЮНЕСКО і виконує функцію репрезентації духовно-освітніх традицій краю. Комунікація з носіями місцевого діалекту та участь у кулінарних майстер-класах поглиблює ефект локальної ідентифікації. Програма сприяє формуванню міжкультурного діалогу та толерантного ставлення до різноманіття культурних кодів Буковини.

На шостий день реалізується транзит до Івано-Франківської області — одного з ключових осередків етнографічного туризму в Україні. Поєднання природних об'єктів (водоспад Пробій) з культурними інституціями (Музей гуцульського побуту) дозволяє інтегрувати різні рівні сприйняття території — від естетичного до когнітивного. Залучення до традиційного ткацтва виконує функцію культурної передачі між поколіннями, а кулінарна дегустація забезпечує стабільну прив'язку емоційного компонента до матеріального середовища.

Сьомий день орієнтований на Закарпатську область — мультиетнічний регіон із потужними рекреаційними ресурсами. Мукачівський замок і термальні купальні Берегового становлять вісі культурного та фізіологічного відновлення. Винні тури у поєднанні з народною музикою сприяють розвитку нішевого туризму та формуванню спеціалізованого туристичного бренду регіону. Такий комплекс заходів актуалізує потребу в збереженні традицій, що є потенціалом довготривалого розвитку.

Останній восьмий день передбачає переїзд до Вінницької області. Включення до маршруту ставки «Вервольф» із мультимедійною експозицією свідчить про інтеграцію важкої історичної пам'яті в сучасний формат туристичного продукту. Пішохідна екскурсія «Вінниця модерна» дозволяє здійснити порівняльний урбаністичний аналіз між модерністською та історичною забудовою. Заключна частина маршруту — лазерне шоу та

підсумковий круглий стіл — виконує функцію рефлексії, символічного підбиття підсумків та обміну досвідом між учасниками, що сприяє формуванню сталих туристичних спільнот.

Запропонована модель туру є прикладом науково вивіреного маршруту з акцентом на міжобласну інтеграцію, збереження культурної спадщини, підтримку місцевої економіки й емоційне збагачення учасників. Вона може бути адаптована як для внутрішнього, так і для міжнародного туризму у післявоєнний період, слугуючи важелем відновлення та зростання регіонів західної України.

Висока ефективність програми зумовлена продуманою структурою: поєднання класичних екскурсій із сучасними інтерактивами, квестами, гастротуром і майстер-класами. Це формує розгалужену мережу точок залучення туриста, де кожен день маршруту виконує як рекреаційну, так і пізнавально-комунікаційну функцію. Окрім емоційного наповнення, програма має чітку логістику, яка дозволяє гармонійно чергувати інтенсивні заходи з періодами відпочинку. Це зменшує втому, підвищує якість вражень і стимулює позитивні відгуки з високою ймовірністю повторного відвідування регіону.

Доцільність підсилюється універсальністю маршруту: він не залежить від сезону та легко адаптується до весняно-літнього чи осінньо-зимового формату. Це дозволяє зберігати стабільний туристичний потік протягом усього року. Крім того, залучення до програми не лише великих центрів, а й малих міст і селищ сприяє вирівнюванню соціально-економічного розвитку в регіонах, забезпечує підтримку мікробізнесу та розкриття потенціалу територій, які зазвичай залишаються поза межами туристичного інтересу (рис.3.1).

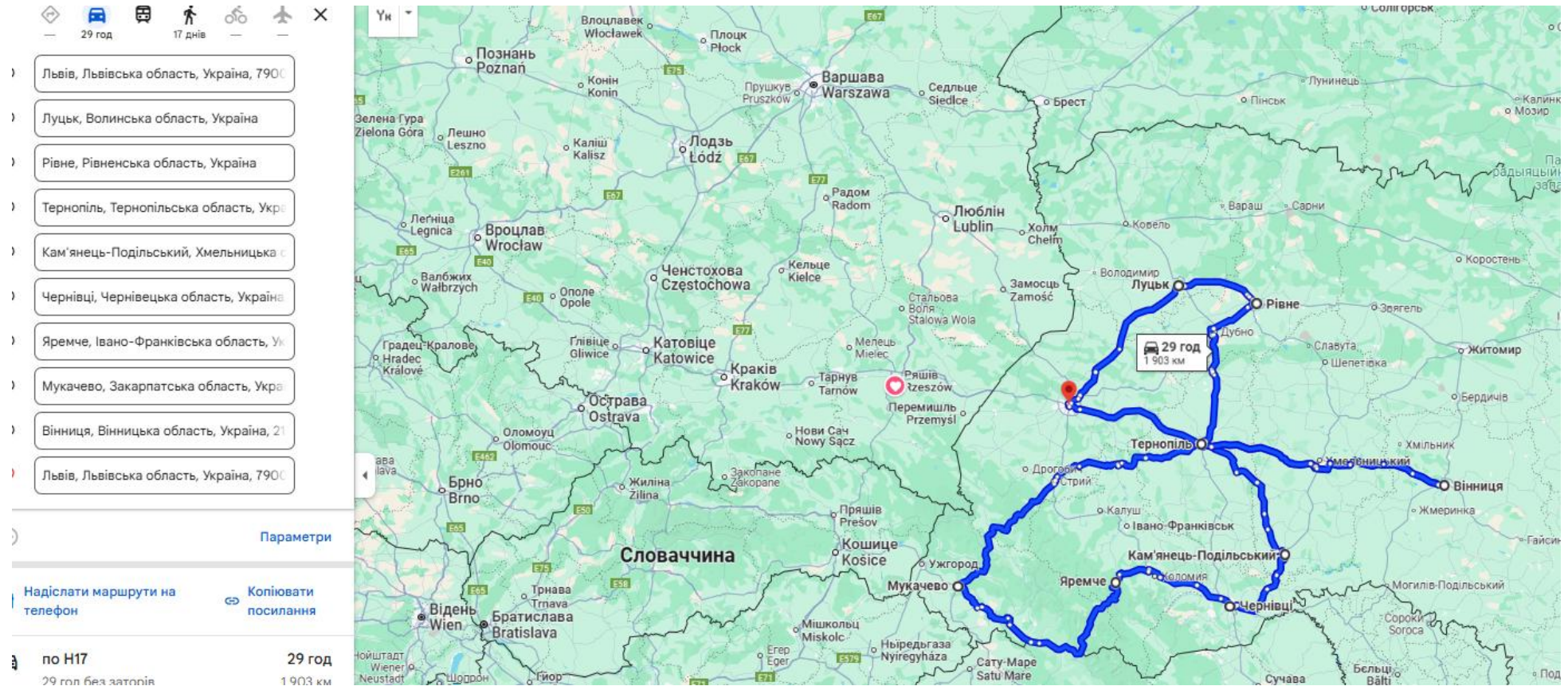

Рис. 3.1. Карта маршруту запропонованої програми

Сформовано автором

Важливою перевагою є соціальна інклюзивність і мультикультурність програми. Вона охоплює простори з різними етнічними, релігійними та історичними контекстами, що забезпечує не лише туристичну цінність, а й важливу виховну та миротворчу функцію. Особливо в умовах післявоєнного відновлення, такі маршрути відіграють роль у зміцненні національної ідентичності, зниженні рівня міжрегіональної відчуженості та формуванні нових горизонтів співпраці між громадами. З урахуванням усіх згаданих чинників можна стверджувати, що програма є не лише реалістичною та логістично виправданою, але й інноваційною за своїм підходом до формування простору туризму. Вона поєднує традиції й сучасні формати, задовольняє попит як на відпочинок, так і на пізнання, створює емоційно насичене, безпечне й економічно вигідне середовище. Її реалізація здатна стати моделлю для інших регіонів, за умов збереження ключових принципів: локальність, автентичність, міжрегіональна координація та орієнтація на якість досвіду.

Таким чином, запропонована програма виступає не просто туристичним маршрутом, а елементом цілісної регіональної політики. Вона має потенціал впливати не лише на розвиток туристичного сектору, а й на соціальну згуртованість, креативну економіку, імідж країни. Її реалізація дозволяє сформувати нову парадигму взаємодії між простором, культурою та людиною — у форматі, що відповідає як сучасним викликам, так і очікуванням майбутнього.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз санітарно-гігієнічного забезпечення туристичних об'єктів і маршрутів у західних регіонах України

Забезпечення належного санітарно-гігієнічного стану є одним із ключових чинників сталого розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів. Особливої актуальності ця проблема набуває у західних областях України, де зосереджені численні природні, історико-культурні та рекреаційні ресурси, що активно залучаються до туристичного обігу. Проте ефективне використання цього потенціалу можливе лише за умови відповідного інфраструктурного супроводу, зокрема доступу до чистої питної води, системи збору та утилізації відходів, дотримання санітарних норм у місцях відпочинку, харчування та ночівлі.

Західні регіони України традиційно мають високий рівень концентрації туристичних маршрутів, як культурно-історичних, так і природно-рекреаційних. У контексті зростання внутрішнього туризму, зумовленого воєнним станом і обмеженим виїздом за кордон, навантаження на туристичну інфраструктуру різко зросло. У зв'язку з цим питання дотримання санітарно-гігієнічних вимог стало не лише показником якості обслуговування, а й критерієм безпеки та довіри відвідувачів до регіону. Проблемним моментом у забезпеченні санітарних стандартів залишається нерівномірний розвиток туристичної інфраструктури у сільських громадах, де зосереджена значна частина рекреаційних ресурсів. Наприклад, численні популярні маршрути через гірські хребти Карпат, історичні села або об'єкти релігійного туризму часто не мають навіть базових умов: туалетів, контейнерів для сміття, умов для миття рук. Це не лише створює екологічне навантаження на довкілля, а й підриває імідж туристично-рекреаційного потенціалу таких маршрутів. Окрему увагу варто звернути на санітарний стан об'єктів готельно-ресторанного

господарства, які відіграють важливу роль у формуванні туристичного досвіду. Моніторинг діяльності закладів розміщення показує, що в багатьох малих громадах, особливо у приватному секторі, відсутній регулярний контроль з боку профільних служб. Низький рівень забезпечення дезінфекційними засобами, недостатнє використання систем очищення повітря, застарілі або неналежно обслуговувані санвузли створюють ризики для здоров'я туристів і знижують загальну привабливість регіону як місця для безпечного відпочинку.

Воєнний стан та вимушене переселення значної кількості громадян на захід України створили додаткове навантаження на інфраструктуру. Тимчасове розміщення ВПО в готелях, хостелах і санаторіях, які зазвичай обслуговували туристичний потік, призвело до зменшення ресурсів, що могли б бути спрямовані на оновлення санітарно-гігієнічного обладнання. Водночас, позитивним чинником стало залучення гуманітарної допомоги й грантових коштів для покращення санітарних умов, що сприяє модернізації об'єктів із туристично-рекреаційним потенціалом. Проблема забруднення навколишнього середовища туристами, особливо у природоохоронних зонах, безпосередньо пов'язана з відсутністю системного підходу до облаштування санітарних вузлів. У Карпатах, зокрема в районі популярних маршрутів на Говерлу, Піп Іван чи Синевир, не вистачає біотуалетів, компостних станцій і контейнерів для сортування відходів. Це негативно впливає не лише на екологічний стан територій, а й на репутаційний потенціал регіону як такого, що дбає про екологічну безпеку у рамках використання свого туристично-рекреаційного потенціалу.

Для забезпечення якісного санітарно-гігієнічного середовища важливу роль відіграє міжсекторальна взаємодія: місцева влада, туристичний бізнес, громадські організації, екологи та місцеві жителі мають координувати дії щодо покращення гігієнічного стану маршрутів і об'єктів. Особливо важливим є проведення санітарно-просвітницьких кампаній для туристів, зокрема шляхом встановлення інформаційних щитів, позначення екологічних зон і нагадування про правила поведінки у природних зовнішніх середовищах (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Напрями удосконалення санітарно-гігієнічного забезпечення туристично-рекреаційної інфраструктури у західних регіонах України

Напрямок удосконалення	Очікуваний ефект
Модернізація санітарної інфраструктури (санвузли, душові, водопостачання)	Підвищення якості обслуговування туристів та покращення умов перебування
Встановлення біотуалетів уздовж туристичних маршрутів	Зменшення навантаження на природне зовнішнє середовище, запобігання забрудненню ландшафтів
Організація системи збору, сортування та вивозу твердих побутових відходів	Покращення екологічної ситуації у рекреаційних зонах, підтримання чистоти
Регулярний санітарний моніторинг та аудит об'єктів	Виявлення проблем і оперативне реагування, підвищення стандартів гігієни
Розробка регіональних стандартів гігієни для туристичних об'єктів	Уніфікація вимог, узгодження з європейськими гігієнічними нормами
Інформаційно-просвітницька кампанія для туристів	Формування культури відповідального відпочинку, зменшення екологічної шкоди
Залучення інвестицій, субвенцій, міжнародної допомоги для покращення інфраструктури	Фінансова підтримка громад, модернізація об'єктів з туристично-рекреаційним потенціалом
Впровадження цифрових рішень для моніторингу та управління гігієнічними системами	Підвищення ефективності управління, прозорість контролю та аналітики

Сформовано автором за даними джерел: [2;9;29;34;39]

У перспективі покращення санітарно-гігієнічного забезпечення має ґрунтуватися на комплексному підході до розвитку туристично-рекреаційного потенціалу: впровадження стандартів екотуризму, цифрових рішень для моніторингу санітарного стану, залучення інвестицій для створення інфраструктури, що відповідає європейським нормам. Важливо, щоб усі туристичні об'єкти — від популярних курортів до сільських маршрутів — були інтегровані в систему гігієнічного менеджменту, що підвищить конкурентоспроможність регіону та сприятиме зростанню внутрішнього туризму в умовах війни та післявоєнного відновлення.

4.2. Рекомендації щодо організаційно-технічного забезпечення безпеки праці для працівників туристичної сфери та гідів

Організаційно-технічне забезпечення безпеки праці у сфері туризму, особливо в умовах дії воєнного стану та підвищених безпекових ризиків, набуває виняткового значення. Працівники туристичної сфери, зокрема гідів, інструкторів, водіїв туристичних автобусів, працівники готельно-ресторанного бізнесу, щоденно перебувають в умовах підвищеної соціальної відповідальності, фізичного та психоемоційного навантаження. Від рівня організації безпечного зовнішнього середовища праці залежить не лише їхнє здоров'я, а й якість послуг, що надаються туристам, і загальна стійкість туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

Західні області України виступають сьогодні не лише як туристичні дестинації, але й як зони відносної безпеки, які приймають велику кількість внутрішніх переміщених осіб і туристів. Відповідно, навантаження на персонал сфери обслуговування значно зросло, а сам характер праці набув нових ризиків, зокрема пов'язаних із тривалим перебуванням на відкритих територіях, необхідністю організації екстрених евакуацій, роботою в прикордонних зонах. Це зумовлює потребу у впровадженні дієвих організаційно-технічних заходів

безпеки праці, які враховують сучасні виклики та специфіку туристично-рекреаційного зовнішнього середовища.

Одним з першочергових напрямів забезпечення безпеки праці є розроблення та впровадження локальних інструкцій з охорони праці, адаптованих до умов роботи в різних підвидах туризму (екскурсійного, гірського, культурного, екологічного). Ці інструкції повинні передбачати правила пересування груп, взаємодії з клієнтами, дій у разі загрози надзвичайної ситуації, надання домедичної допомоги тощо. Працівники мають проходити регулярні інструктажі та навчання щодо протипожежної безпеки, реагування на сигнали тривоги, алгоритмів поведінки в умовах бойових дій або природних катаклізмів.

Важливим елементом технічного забезпечення безпеки є оснащення працівників відповідними засобами індивідуального захисту. Йдеться не лише про стандартні елементи (одяг, взуття, аптечки), а й про сучасні цифрові засоби — GPS-трекери, радіозв'язок, тривожні кнопки. Для гідів, які супроводжують туристів у важкодоступних чи небезпечних локаціях, рекомендується мати при собі портативні зарядні пристрої, сигнальні засоби, а також сертифіковане спорядження (рюкзаки, ліхтарі, трекінгові палиці).

На рівні підприємств туристично-рекреаційної сфери необхідно запровадити систему ризик-менеджменту, яка дозволяє ідентифікувати потенційні загрози в робочому середовищі, оцінювати рівень небезпеки та розробляти відповідні протоколи дій. Зокрема, для туристичних агентств і туроператорів актуальним є створення внутрішніх баз даних з описом маршрутів, рівнем складності, наявністю потенційних ризиків (небезпечні ділянки доріг, відсутність мобільного покриття, природні загрози). Це дозволяє не лише підвищити рівень безпеки персоналу, а й сприяти підвищенню довіри з боку клієнтів. Не менш значущим є питання психологічної безпеки та стресостійкості працівників туристичної сфери. Робота у змінному графіку, частий контакт із великою кількістю людей, необхідність вирішувати конфліктні ситуації або реагувати на скарги потребують підвищеної емоційної

витривалості. У зв'язку з цим доцільним є впровадження програм психологічної підтримки персоналу, регулярне проведення тренінгів з управління стресом, комунікації в кризових ситуаціях та формування навичок лідерства.

Особлива увага має бути приділена безпеці гідів як ключової ланки в системі туристичного супроводу. Вони не лише забезпечують інформаційне наповнення подорожі, а й несуть відповідальність за безпеку туристичної групи. Доцільним є запровадження сертифікації гідів за критеріями безпеки, створення обов'язкової програми мінімуму (first aid, правила евакуації, поведінка в натовпі, взаємодія з правоохоронними органами). Для підвищення рівня професіоналізму варто проводити щорічні курси з оновлення знань і практичні заняття з тренажерами або в симульованих умовах.

Важливим організаційним механізмом безпеки праці є цифровізація процесів. Використання мобільних застосунків для обліку маршрутів, відстеження локацій персоналу, швидкого сповіщення про небезпеку або зміну планів — це інструменти, які значно полегшують управління ризиками. Наприклад, цифрові платформи можуть повідомляти гідів про погодні зміни, затори, обмеження руху або інші загрози. Це не лише покращує якість обслуговування, а й підвищує рівень готовності працівника до реагування на потенційні інциденти.

Таким чином, удосконалення організаційно-технічного забезпечення безпеки праці в туристичній сфері — це багатокомпонентний процес, що охоплює нормативне регулювання, підготовку кадрів, технічне оснащення, цифровізацію та психологічну підтримку. Усі ці аспекти повинні бути інтегровані у стратегії розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіонів, адже безпека працівників є запорукою безпеки туристів, а отже — довгострокової конкурентоспроможності галузі в умовах складної геополітичної ситуації.

ВИСНОВКИ

За результатами написання кваліфікаційної роботи на тему «Дослідження сучасних тенденцій розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних областей України в умовах глобальних викликів» можна зробити наступні висновки:

1. У першому розділі встановлено, що туристично-рекреаційний потенціал є комплексною характеристикою території, яка поєднує сукупність природних, історико-культурних, інфраструктурних, соціально-демографічних та управлінських ресурсів, здатних задовольнити потреби туристів у відпочинку, пізнанні, оздоровленні та рекреації. Його використання є важливою умовою формування конкурентоспроможної регіональної туристичної політики, особливо в умовах глобальних викликів, які вимагають адаптації до нових реалій – безпекових, екологічних, технологічних. Глобалізація, незважаючи на її численні переваги, породжує низку масштабних викликів, що суттєво впливають на розвиток туристично-рекреаційного потенціалу як у світовому, так і в регіональному вимірах. Вона формує нові реалії зовнішнього середовища, які вимагають від суб'єктів туристичної сфери постійної адаптації до змін: від змін у поведінці споживачів до зростаючої загрози екологічного виснаження, безпекових ризиків і культурної уніфікації. У цьому контексті західні регіони України повинні формувати гнучку, науково обґрунтовану та стратегічно зорієнтовану модель розвитку туристично-рекреаційного потенціалу, яка враховує як глобальні, так і локальні тренди.

2. У другому розділі доведено, що саме Івано-Франківська, Закарпатська та Львівська області демонструють найбільш динамічний розвиток туристичної інфраструктури та є лідерами за рівнем туристичної привабливості, зокрема завдяки Карпатському рекреаційному поясу, який поєднує активний, оздоровчий і природоорієнтований туризм. Водночас такі області як Тернопільська, Хмельницька та Чернівецька виявляють потенціал до подальшого зростання через активізацію нішевих напрямів туризму: подієвого,

історико-культурного, паломницького та гастрономічного. Слід зауважити, що розвиток у цих регіонах значною мірою залежить від формування якісного сервісного середовища, покращення транспортної доступності та просування регіонального бренду. Волинська, Рівненська та Вінницька області мають порівняно менше навантаження з боку масового туризму, однак саме це створює умови для розвитку екологічного, сільського та рекреаційного туризму на засадах сталості. Тут доцільно наголосити на важливості підтримки підприємств малого та середнього бізнесу, які могли б ефективно трансформувати локальні природні й культурні ресурси у повноцінний туристичний продукт із виразною економічною віддачею. Аналіз глобальних викликів за допомогою PESTLE-методики показав, що туристично-рекреаційний потенціал західних областей України перебуває під потужним впливом зовнішніх і внутрішніх змін. Найбільш критичними є політичні (воєнні), економічні та екологічні фактори, які не лише обмежують розвиток, а й вимагають невідкладної трансформації підходів до управління туристичною сферою. Проведений аналіз екологічних факторів підтверджує, що стан довкілля є одним із ключових детермінантів розвитку туристично-рекреаційного потенціалу західних регіонів України.

3. У третьому розділі поглиблений аналіз зарубіжного досвіду функціонування туристично-рекреаційної сфери в умовах глобальних викликів засвідчує, що адаптація до змін зовнішнього середовища можлива лише за умови гнучкої, екологічно відповідальної та соціально орієнтованої політики. Польща, як безпосередній сусід західних регіонів України, демонструє ефективні механізми підтримки внутрішнього туризму, розвитку цифрових інструментів та стимулювання локальних ініціатив. Акцент на децентралізацію туристичної діяльності, розвиток агротуризму та прикордонну співпрацю створює нові вектори зростання для туристично-рекреаційного потенціалу в умовах постійного зовнішнього тиску та безпекових ризиків. Австрійський підхід ґрунтується на концепції сталого розвитку, що інтегрує екологічні, соціальні та економічні чинники. Політика "повільного туризму", екологічна

сертифікація, підтримка місцевих громад і децентралізація туристичних потоків формують сучасну модель адаптації, яка зберігає природні ресурси та підвищує якість відпочинку. Запропонована програма туру по західним областям України. Можна стверджувати, що формування цілісної програми туру є не лише інструментом організації туристичних потоків, а й важелем стратегічного розвитку регіональної туристично-рекреаційної системи. Така програма виступає основою для консолідації природного, історико-культурного та економічного потенціалу, перетворюючи туристичні ресурси на фактори сталого зростання. Вона активізує локальні ініціативи, формує міжрегіональні партнерства, сприяє культурній інтеграції та підтримці національної ідентичності. Особливо актуальним є її значення в умовах післявоєнного відновлення України, коли туризм може стати простором психологічної реабілітації, економічної динаміки та глобального культурного діалогу.

4. У четвертому розділі, аналіз санітарно-гігієнічного забезпечення туристичних об'єктів і маршрутів у західних регіонах України засвідчує, що цей компонент є критично важливим для ефективної реалізації туристично-рекреаційного потенціалу. Незважаючи на високий рівень природних, культурних та історичних ресурсів, значна частина маршрутів і об'єктів не відповідає сучасним санітарно-гігієнічним вимогам, що знижує рівень комфорту та безпеки для туристів. Особливо проблемними залишаються сільські громади та гірські локації, де бракує інфраструктури для збору сміття, біотуалетів, систем водопостачання й очищення. В умовах воєнного стану навантаження на інфраструктуру зросло, що загостило наявні проблеми. Організаційно-технічне забезпечення безпеки праці працівників туристичної сфери та гідів є критичним чинником сталого функціонування туристично-рекреаційного потенціалу західних регіонів України. У сучасних умовах безпекових викликів та зростання навантаження на туристичну інфраструктуру забезпечення належного рівня охорони праці стає не лише обов'язком роботодавців, а й передумовою конкурентоспроможності туристичних продуктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова М.В. Механізм оцінювання впливу воєнно-економічної складової на стан економічної безпеки національного господарства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Київ, 2016. 165 с.
2. Артеменко Л. О. Санітарно-гігієнічні умови праці гідів і працівників туризму в умовах підвищених навантажень. Праця і охорона здоров'я. 2023. № 3. С. 91–97.
3. Бондаренко М.П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. Економічний часопис ХХІ. 2012. № 3–4. С. 19–22.
4. Борблік К.Е. Передумови формування стратегії сталого розвитку ринку туристичних послуг України. Вісник Приазовського Державного Технічного Університету. Серія: Економічні науки. 2019. Вип. 9(37). С. 34–41.
5. Бордун О.Ю. Формування та оптимізація геопросторової системи туристичних потоків: міжнародний, національний, регіональний та локальний рівні : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 344 с.
6. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 2(106). С. 171–178.
7. Гринчук Н. В. Аналіз туристичної інфраструктури західного регіону України. Вісник соціально-економічних досліджень. 2023. № 4. С. 112–119.
8. Гринчук Н. В. Екологічна безпека в контексті сталого розвитку туристичних територій. Вісник екологічної безпеки. 2023. № 1. С. 38–45.
9. Демченко Л. О., Гладкий О. В. Оцінка ризиків для персоналу у сфері рекреації в умовах надзвичайних ситуацій. Охорона праці і промислова безпека. 2024. № 2. С. 33–40.
10. Дерев'янка С.М. Внутрішньо переміщені особи: проблеми політичної соціалізації в Галичині. Наукові записки Інституту політичних і

етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2017. №1(87). С. 199–216.

11. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Волинської області. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

12. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Закарпатської області. URL: <https://uz.ukrstat.gov.ua/>

13. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Івано-Франківської області. URL: <https://www.ifstat.gov.ua/>

14. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Львівської області. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/>

15. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Рівненської області. URL: <https://www.gusrv.gov.ua/>

16. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Тернопільської області. URL: <https://www.te.ukrstat.gov.ua/>

17. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Хмельницької області. URL: <https://www.km.ukrstat.gov.ua/>

18. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Чернівецької області. URL: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua/>

19. Державна служба статистики України. Туристично-рекреаційна сфера Вінницької області. URL: <https://www.vn.ukrstat.gov.ua/>

20. Дутчак С.В. Управління регіональним розвитком туризму : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 128 с.

21. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

22. Зарічняк А.П. Реалізація державної підтримки національної туристичної галузі в період пандемії COVID-19. Інновації у маркетингу та

менеджменті: погляд молоді: тези доп. І Всеукр. наук.-практ. конф., (10 листопада 2023 р., м. Хмельницький). Хмельницький : ХКТЕІ, 2023. С. 49–51.

23. Ігнатенко П. Г. Вплив масового туризму на екосистеми природно-заповідного фонду. Науковий вісник Лісотехнічного університету України. 2022. № 32. С. 121–127.

24. Ігнатенко П. Г., Артеменко Л. О. Сталий розвиток рекреаційних зон у прикордонних регіонах. Регіональна економіка. 2022. № 1. С. 87–95.

25. Камінський А. М. Стратегічне управління розвитком туризму в умовах безпекових ризиків. Туризм та краєзнавство. 2024. № 1. С. 41–49.

26. Кицюк І.В., Павліха Н.В. Управління конкурентоспроможністю національної економіки: регіональний вимір : монографія / відп. ред. Н.В. Павліха. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 188 с.

27. Король В. А. Рекреаційний потенціал і розвиток зеленого туризму в Карпатському регіоні. Науковий журнал «Демографія та економіка праці». 2022. № 2. С. 95–101.

28. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Адамів М.Є. Антисипативне управління підприємствами: процесно-структурований підхід. Економіка: реалії часу. 2012. № 2(3). С. 71–77.

29. Лисенко С. О., Савіна Л. М. Безпека праці у сфері екскурсійного обслуговування: організаційно-правові аспекти. Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації. 2022. № 1. С. 117–123.

30. Мальська М.П., Худо В.В., Цибух В.І. Основи туристичного бізнесу : навч. посібн. Київ : Центр навч. літ-ри, 2004. 272 с

31. Машіка Г.В., Горюнова К.А. Правові та економічні аспекти туристичної галузі України під час пандемії COVID-19. Інвестиції: практика та досвід. 2021. №3. С. 5–11.

32. Мікуляк Ю. В., Даниленко О. М. Екологічна складова рекреаційного потенціалу Західної України. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2023. № 1(29). С. 71–77.
33. Павленко О. А. Формування екологічно відповідального туризму в умовах глобальних змін. Проблеми сталого розвитку регіонів. 2024. № 2. С. 53–60.
34. Паламарчук І. В. Інноваційні підходи до організації охорони праці в туристичних підприємствах. Сучасні проблеми економіки і підприємництва. 2023. № 4. С. 66–72.
35. Половко В. М. Формування стратегії туристичного розвитку регіону: міжнародні практики і українські реалії. Бізнес Інформ. 2023. № 8. С. 103–109.
36. Савчук В. П., Титаренко А. С. Туристично-рекреаційний потенціал регіонів України: сучасні виклики та перспективи. Економіка і суспільство. 2023. № 50. С. 155–160.
37. Савчук В. П., Школьний І. З. Екологічні ризики розвитку туризму в гірських регіонах України. Економіка та держава. 2023. № 9. С. 74–79.
38. Трухановська О. І. Роль місцевих громад у розвитку рекреаційної інфраструктури регіону. Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво. 2024. № 2. С. 58–64.
39. Шевчук В. Я., Козяр М. І. Охорона праці в туристичній галузі: сучасні виклики і шляхи вдосконалення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Географічні науки. 2023. № 6. С. 48–53.
40. Яворська Г. В. Оцінка туристичних ресурсів регіонів України в умовах трансформацій. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. 2023. № 3(51). С. 133–140.
41. Becken S., Hay J. Climate change and tourism: From policy to practice. Routledge. 2012. 289 p.

42. Borutska, Y., Krupa, O., Babych, L., Zhurba, I., Hryndii, O. (Marketing policy with targeting to attract new customers to ecological recreation areas in the context of sustainable development of the region. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, Vol. 19, No. 4, 2024, pp. 1579-1587.
43. Bramwell B., Lane B. Sustainable tourism: An evolving global approach. *Journal of Sustainable Tourism*. 2011. Vol. 19(1). P. 1–5.
44. Gössling S., Hall C. M., Scott D. Tourism and water: Interactions, impacts and challenges. Channel View Publications. 2015. 338 p.
45. Hall C. M., Gossling S., Scott D. The Routledge Handbook of Tourism and Sustainability. Routledge. 2015. 530 p.
46. Holden A. Environment and tourism. Routledge. 2016. 282 p.
47. Lane B., Kastenholz E. Rural tourism: the evolution of practice and research approaches – towards a new generation concept? *Journal of Sustainable Tourism*. 2015. Vol. 23(8–9). P. 1133–1156.
48. Mowforth M., Munt I. Tourism and Sustainability: Development, Globalisation and New Tourism in the Third World. Routledge. 2015. 457 p.
49. Saarinen J. Tourism and change in Northern Europe: Moving towards sustainability? Channel View Publications. 2004. 282 p.
50. Weaver D. Sustainable tourism: Theory and practice. Elsevier Butterworth-Heinemann. 2006. 260 p.